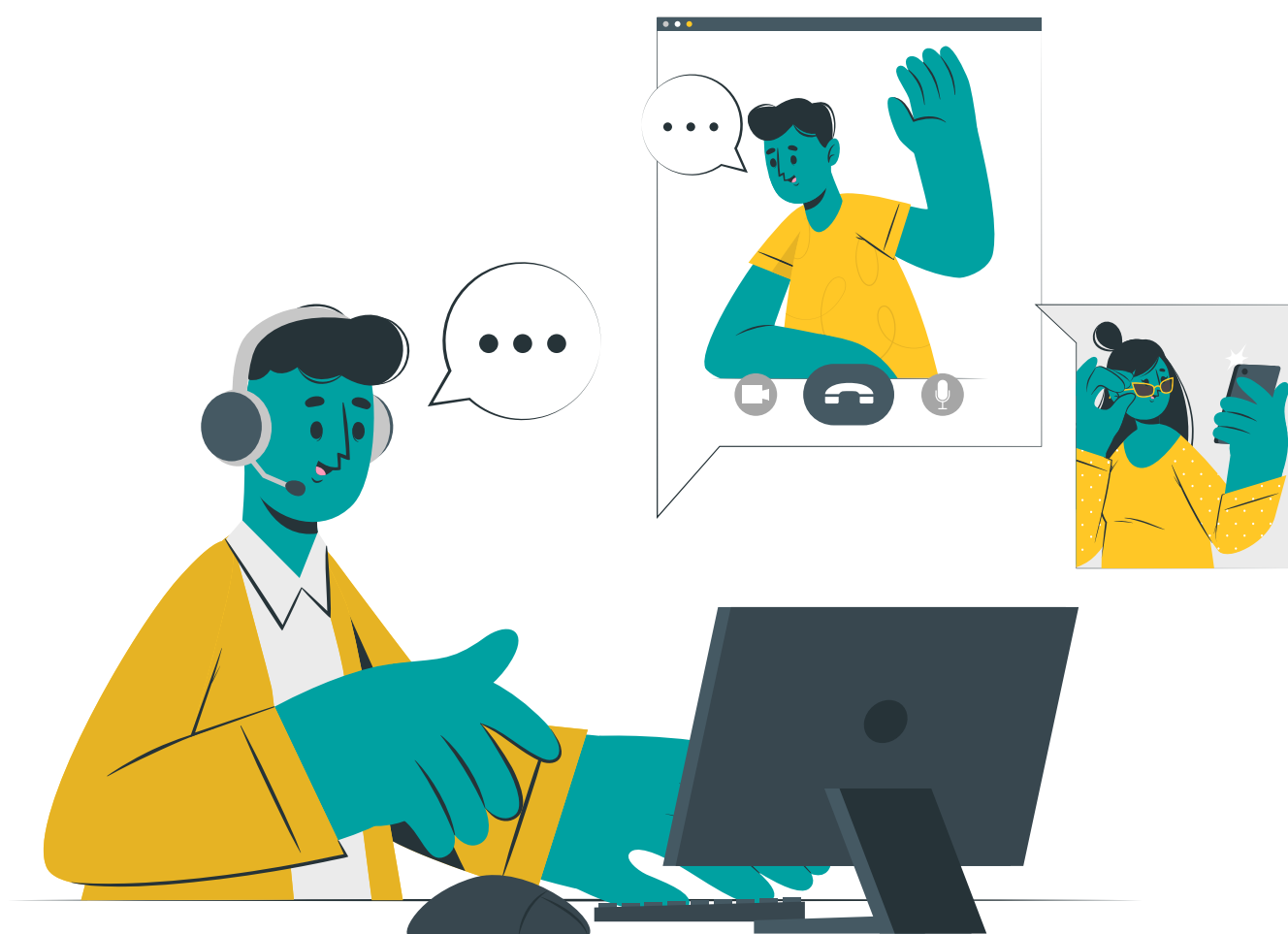

Drepturile și siguranța copiilor în mediul online - ghidul pentru profesori.

Semnat de:

CENTRUL PENTRU
**JURNALISM
INDEPENDENT**

Cu sprijinul:

Mulțumiri!

© 2021 Centrul pentru Jurnalism Independent

Set de materiale utile profesorilor de liceu, despre drepturile și siguranța copiilor în mediul online, în contextul învățării mixte

Ghidul „Set de materiale utile profesorilor de liceu, despre drepturile și siguranța copiilor în mediul online, în contextul învățării mixte” a fost realizat de către Centrul pentru Jurnalism Independent, cu sprijinul oferit de UNICEF în România.

UNICEF în România nu este responsabil pentru conținutul materialului. Opiniile exprimate în această publicație sunt exclusiv ale autorilor. Acestea nu le reflectă obligatoriu pe cele ale UNICEF în România.

Această publicație poate fi reprodusă, stocată sau transmisă sub orice formă sau prin orice mijloace doar cu permisiunea scrisă a editorului.

Autor: Ioana Avădani

Redactori: Bianca Rus, Bianca Oanea

Editor: Centrul pentru Jurnalism Independent

Semnat de:

CENTRUL PENTRU
**JURNALISM
INDEPENDENT**

Cu sprijinul:

Cuprins

Introducere	4
1. Interesul superior al copilului	5
2. Libertatea de exprimare: concept, limite legitime	6
3. Fapte vs. Opinii	9
4. Informare/dezinformare	11
5. Dreptul copilului la informație și exprimare. Copilul ca purtător de drept	13
6. Dreptul copilului la informație și exprimare. Protejarea copilului față de conținutul audiovizual. Copilul ca telespectator.	15
7. Dreptul copilului la informație și exprimare. Protejarea copilului față de conținutul audiovizual. Copilul ca subiect de presă.	18
8. Dreptul copilului la informație și exprimare. Protejarea copilului față de conținutul audiovizual. Participarea copilului în programele audiovizuale	19
9. Dreptul copilului la informație și exprimare. Protejarea copilului față de conținutul pornografic	21
10. Dreptul la intimitate și la propria imagine – Aspecte legale	23
11. Protecția datelor personale în școală	25
12. Dreptul la intimitate și la propria imagine – Utilizarea camerelor vîn procesul educativ	28
13. Discriminare	31
14. Discursul urii	34
15. Bullying/Cyberbullying	36
16. Grooming și prădători sexuali	39
17. Prezumția de nevinovăția. Învinovățirea victimei	41
18. Interes public, interes comercial, interes de grup	43
19. Publicitatea	44
20. Propaganda. Teoriile conspirației	46
21. Copilul ca autor. Bloguri, vloguri, rețele sociale	48
22. Drepturi de autor	50
23. Managementul informației	53
24. Managementul propriei imagini și a identității online	54
25. Internetul, drept fundamental al omului	57

Introducere

Anul 2020 și pandemia de COVID-19 au pus în fața noastră, a tuturor, provocări cărora a trebuit să le răspundem rapid și pentru care am fost uneori nepregătiți. Ne-au întrerupt rutinele și fluxurile de informații și ne-a silit să ne repliem, să experimentăm, să inovăm. Domeniul educației a fost dintre cele mai afectate, iar trecerea forțată la procese de învățare în mediul online i-a pus, pe elevi, părinți și profesori deopotrivă, în situația de a se adapta rapid, din mers, în timp ce aveau de rezolvat nu doar probleme didactice sau tehnologice, ci și de etică sau legislative. O demonstrație grăitoare a teoriei¹ conform căreia noi nu mai trăim „cu media”, ci „în media”, care ne influențează toate aspectele vieții.

Prezentul Ghid s-a născut din preocuparea UNICEF în România și a Centrului pentru Jurnalism Independent (CJI) față de respectarea drepturilor copilului în relația acestuia tot mai complicată cu mass-media, în care este concomitent subiect de presă, utilizatori, consumatori și autori de conținut mediatic.

Ghidul se dorește a fi un instrument sintetic la îndemâna profesorilor și a altor educatori, persoane nu doar interesate, ci și responsabile de bunăstarea copiilor și adolescenților în cursul procesului educațional. Pentru aceștia, trecerea la mediul online a venit nu doar brusc, ci și pe fundalul unei anumite reticente față de adoptarea noilor tehnologii și utilizarea lor la clasă pe scară largă.

Preocuparea pentru respectarea deplină a drepturilor copilului în context online a venit ca o prioritate firească a UNICEF în România. Experiența CJI în lucrul cu cadrele didactice, în promovarea educației media s-a dovedit crucială în identificarea punctelor sensibile, a zonelor de incertitudine didactică și etică, în fundamentarea suportului teoretic și în formularea unor soluții practice și aplicabile imediat de către cei interesați.

Ghidul cuprinde un set de materiale utile profesorilor de liceu, despre drepturile și siguranța copiilor în mediul online, în contextul învățării mixte. El prezintă 25 de concepte care au la bază drepturi ale copiilor exercitate în relația lor cu mass media, cu accent pe contextul online. Fiecare capitol descrie, în termeni simpli, cadrul legal relevant, aspectele de ordin practic în aplicarea legii și propune un set de recomandări destinate profesorilor – grupate sub titlul „Ce pot face pentru elevii mei” – ce pot fi aplicate imediat, cu mijloace reduse și minime schimbări în rutinele didactice, deci cu impact administrativ și birocratic zero.

Ghidul este expresia convingerii ferme a UNICEF în România și CJI că necesara schimbare a sistemului educațional începe în mod firesc și în sala de clasă, în relația dintre profesori și elevii lor și are ca amorsă respectul față de drepturile omului - și, implicit, ale copilului - practicat de la cele mai fragede vârste.

¹Mark Deuze, Living in media, <https://deuze.blogspot.com/2012/09/living-in-media.html>

1. Interesul superior al copilului

„Interesul superior al copilului” este ideea care trebuie să guverneze toate activitățile cu și despre copii, indiferent de agentul - public, economic, statal, individual – care le derulează. Acest principiu trebuie să primeze în toate demersurile și deciziile care privesc copiii, atât cele ale autorităților publice, cât și cele ale organismelor private autorizate, dar și în cauzele soluționate de instanțele judecătorești. Interesul superior al copilului este cu atât mai relevant pentru educatori și mediul școlar, care își centrează activitățile pe elev.

Principiul este formulat în Convenția ONU cu privire la Drepturile Copilului și preluat în legislația românească, în Legea privind protecția și promovarea drepturilor copilului. El a fost reiterat în 2021 de Națiunile Unite, în analiza modului în care drepturile copilului sunt respectate și implementate în mediul digital.

Interesul superior al copilului vizează dezvoltarea fizică și morală normală a copilului, echilibrul socioafectiv și accesul său la viața de familie. Cei care au obligații pentru asigurarea acestui interes superior sunt părinții copilului, alți reprezentanți legali ai săi, orice alte persoane cărora acesta le-a fost încredințat în mod legal.

Potrivit legislației românești, în determinarea interesului superior al copilului se iau în vedere cel puțin următoarele:

- nevoile de dezvoltare fizică, psihologică, de educație și sănătate, de securitate și stabilitate și apartenență la o familie;
- opinia copilului, în funcție de vârsta și gradul de maturitate;
- istoricul copilului, având în vedere, în mod special, situațiile de abuz, neglijare, exploatare sau orice altă formă de violență asupra copilului, precum și potențialele situații de risc care pot interveni în viitor;
- capacitatea părinților sau a persoanelor care urmează să se ocupe de creșterea și îngrijirea copilului de a răspunde nevoilor concrete ale acestuia;
- menținerea relațiilor personale cu persoanele față de care copilul a dezvoltat relații de atașament.

Mediul digital nu a fost conceput inițial pentru copii, dar acum joacă un rol semnificativ în viața lor. De aceea, furnizarea, reglementarea, proiectarea, gestionarea și utilizarea mediului digital ar trebui să țină seama de interesul superior al fiecărui copil, inclusiv de drepturile sale de a căuta, de a primi și de a transmite informații, de a fi protejat de vătămări și de a i se acorda atenția cuvenită.

ONU subliniază că „profesioniștii care lucrează pentru și cu copiii și cu mediul de afaceri, inclusiv cu industria tehnologiei, ar trebui să beneficieze de o formare care să includă modul în care mediul digital afectează drepturile copilului în mai multe contexte, modul în care copiii își exercită drepturile în mediul digital și modul în care accesează și utilizează tehnologiile. Aceștia ar trebui, de asemenea, să beneficieze de formare privind aplicarea standardelor internaționale privind drepturile omului în mediul digital. Statele părți ar trebui să se asigure că profesioniștii din sistemul de educație, de la toate nivelurile, beneficiază de formare inițială și continuă referitoare la mediul digital, pentru dezvoltarea cunoștințelor, abilităților și practicilor.”

² <https://deuze.blogspot.com/2012/09/living-in-media.html>

³ Comentariul general nr. 25 (2021) privind drepturile copiilor în ceea ce privește mediul digital <https://cdn.vedemjust.educatiejuridica.ro/cdn-vedemjust/2021/03/CRC25-traducere-VDJ.pdf>

⁴ Idem 1

Ce pot face pentru elevii mei:

- Mă informez constant despre drepturile copilului, individual sau participând la oportunități de formare.
- Încerc să aflu cât mai multe informații despre elevi și familia/tutorii lor, pentru a putea să evaluez interesul superior al fiecăruia dintre ei.
- Îmi tratez elevii cu respect, ca persoane distincte, fiecare având nevoile și preferințele sale.
- Îmi consult elevii când iau decizii ce îi privesc, dezvoltându-le astfel stima de sine, responsabilitatea și comportamentul democratic.
- Le vorbesc elevilor și părinților/tutorilor într-un limbaj adecvat puterii lor de înțelegere, despre drepturile copiilor și despre datoria adulților de a le respecta.
- Promovez în școală educația centrată pe elev și îmi încurajez colegii să adopte această abordare.

2. Libertatea de exprimare: concept, limite legitime

Libertatea de exprimare este un drept fundamental al omului, consfințit de tratate internaționale și garantat de legislația românească. Acoperă libertatea de informare și libertatea de opinie.

Este un „drept relativ”, adică poate fi supus unor limitări legitime. Chiar și în acest context, libertatea de exprimare este „regula”, în timp ce restricțiile și condiționările sunt „excepțiile”. Când introduce astfel de limitări, statul trebuie să le justifice credibil. În materia drepturilor omului, se aplică întotdeauna prevederile cele mai favorabile principiului libertății.

Relevant pentru România este textul Convenției Europene a Drepturilor Omului, interpretat și de verdictele Curții Europene a Drepturilor Omului.

Articolul 10. Libertatea de exprimare

1. Orice persoană are dreptul la libertate de exprimare. Acest drept include libertatea de opinie și libertatea de a primi sau de a comunica informații ori idei fără amestecul autorităților publice și fără a ține seama de frontiere. Prezentul articol nu împiedică Statele să supună societățile de radiodifuziune, cinematografie sau televiziune unui regim de autorizare.

2. Exercițarea acestor libertăți ce comportă îndatoriri și responsabilități poate fi supusă unor formalități, condiții, restrângeri sau sancțiuni prevăzute de lege care, într-o societate democratică, constituie măsuri necesare pentru securitatea națională, integritatea teritorială sau siguranța publică, apărarea ordinii și prevenirea infracțiunilor, protecția sănătății, a moralei, a reputației sau a drepturilor altora, pentru a împiedica divulgarea informațiilor confidențiale sau pentru a garanta autoritatea și imparțialitatea puterii judecătorești.

Formularea articolului 10 ne arată cinci elemente importante ale libertății de exprimare:

1. Cuprinde două componente: libertatea de opinie și libertatea de informare. Libertatea de exprimare a propriilor opinii trebuie înțeleasă prin raportare la libertatea de gândire și conștiință și face distincție între afirmarea de fapte (care trebuie dovedite) și expunerea de opinii/judecăți de valoare.

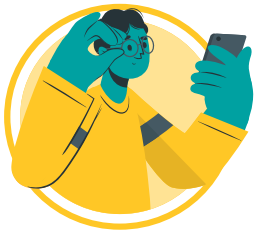
2. Acoperă diferite forme de „exprimare”. Ea apare în prezent orice tip de discurs, indiferent de natura lui (politică, jurnalistică, literară sau artistică, comercială etc.) sau de suport. **Un singur tip de discurs este exceptat de la protecția oferită de Convenția europeană: cel care promovează ideologiile extremiste și incită la discriminare etnică sau rasială.**

3. Nu face distincție între „adevărat” și „fals” și acoperă și informațiile și ideile care offensează, șochează sau deranjează. Curtea Europeană a precizat că libertatea de exprimare privește nu doar informațiile sau ideile apreciate favorabil sau considerate inofensive sau indiferente, dar și pe cele care contrariază, șochează sau neliniștesc. Aceasta este exigența pluralismului, toleranței și spiritului de deschidere caracteristice unei societăți democratice. De o protecție aparte se bucură, în acest context, discursul jurnalistic, presa fiind considerată „câinele de pază al democrației”.

4. Este un drept al oricărei persoane. Orice ființă umană se bucură de acest drept. Nu trebuie să fii major, să ai cetățenie, să îți fi plătit taxele sau să ai un cazier „curat”.

5. Nu este un drept absolut. Statele sunt îndreptățite să impună limite exercițiului libertății de exprimare în anumite condiții. Libertatea de exprimare rămâne regula, iar restricțiile – excepția.

Chiar și în domeniile în care CEDO acceptă limitări, pentru a fi **legitime**, acestea trebuie să îndeplinească mai multe condiții:

- trebuie să fie prescrise de lege, adică trebuie să existe o lege în vigoare care să prevadă expres limitele acceptate și consecințele nerespectării lor;
- trebuie să protejeze un interes legitim și superior dreptului limitat. Convenția europeană listează aceste domenii (vezi Art. 10(2));
- trebuie să fie necesare într-o societate democratică, adică trebuie să protejeze respectivele interese legitime în fața unor pericole reale și bine definite și să fie proporționale cu scopul protejat.

În România, libertatea de exprimare este consfințită de Constituție, care permite unele restricții. Restricțiile aduse libertății de exprimare sunt regăsite în mai multe legi: Codul Penal, Codul Civil, Legea Accesului la Informațiile de interes public, Legea privind protecția informațiilor clasificate, Legea Audiovizualului etc.

Chiar și aceste restricții pot fi încălcate, dacă există un interes public superior, adică dacă beneficiile încălcării restricțiilor sunt mai mari și mai importante decât pagubele produse de respectivele încălcări.

Conținutul, modul de aplicare și limitele impuse libertății de exprimare depind de contextul istoric, social și politic. Reținem că, oricare ar fi conținutul conceptului, libertatea de exprimare rămâne un drept fundamental, este „regula”, în timp ce restricțiile și condiționările sunt „excepțiile”. Când introduce astfel de limitări, statul trebuie să le justifice credibil.

Ce pot face pentru elevii mei:

- Le prezint copiilor conceptul de libertate de exprimare, insist asupra faptului că e un drept universal și îi încurajez să găsească expresii ale sale în viața lor de zi cu zi.
- Le vorbesc copiilor despre limitările legitime ale liberei exprimări și le ilustrez cu exemple din viața lor.
- Creez un climat deschis și permisiv în care încurajez și valorizez exprimarea opiniei.
- Îi încurajez pe elevi să pună întrebări și subliniez că nu există întrebare „greșită”.
- Îi provoc pe elevi să experimenteze diferite forme de exprimare – verbală, scrisă, plastică, muzicală – și discut cu ei pentru a afla în care se regăsesc cel mai bine.

3. Fapte vs. Opinii

Ne întoarcem iar la definiția libertății de exprimare și la cele două aspecte pe care le presupune:

- accesul la informație
- libertatea de a exprima opinii

În comunicarea curentă, operăm cu două tipuri de informații, fiecare cu propriile caracteristici și regim legal. Informațiile pot fi referitoare la:

Fapte

împrejurări reale, acțiuni sau fenomene care se pot observa sau pot fi demonstrate obiectiv.
Ex: Afară plouă. / Bugetul ministerului a fost redus. / Domnul X a fost condamnat pentru furt.

Opinii

aprecieri sau interpretări ale faptelor, văzute prin prisma subiectivă a autorului.
Ex: Vremea e bună. / Bugetul ministerului este indecent de mic. / Domnul X este un hoț fără scrupule.

Faptele pot fi demonstrate cu mijloace obiective, cu probe. Ele apar la fel oricui le privește și pot fi exprimate în termeni neutri. Termeni precum confirmă, dovedește, demonstrează ne ajută să le identificăm prezența într-un text.

Opiniile nu pot fi și nu se cer demonstrate, dar ele pot fi întemeiate pe fapte, pe care le interpretează. Ele sunt subiective, personale și pot diferi de la persoană la persoană. Sunt exprimate în termeni emoționali sau morali și pot fi identificate într-un text prin termeni precum *păreră mea e...*, *din punctul meu de vedere*, *a suspecta că... etc.*

Informațiile care descriu fapte pot fi corecte sau eronate, dar chiar și în cazul în care ele se dovedesc greșite nu își pierd caracterul factual. Ca atare, când judecăm natura factuală a unor informații, trebuie să ne concentrăm asupra modalităților obiective de demonstrare – dacă acestea există sau nu – nu asupra „adevărului” enunțului. După cum am menționat, textele care consfințesc libertatea de exprimare nu fac distincție între enunțurile adevărate și cele false, ambele având drept de liberă circulație într-o societate democratică. În mass-media, însă, informațiile factuale trebuie demonstrate cu surse citate sau cu documente.

Opiniile nu au nevoie să fie justificate. Curtea Europeană a Drepturilor Omului a găsit necesar să facă astfel distincție între fapte și judecăți de valoare. „Existența faptelor poate fi demonstrată, în timp ce adevărul judecăților de valoare nu poate fi probat”. (Cazul Lingens vs Austria, 1986)

Deși opiniile, mai ales cele care exprimă judecăți de valoare (bun/rău, corect/greșit, potrivit/nepotrivit) nu se cer neapărat justificate, au credibilitate mai mare opiniile care au la bază informații factuale – adică cele care indică faptele pe care se bazează respectivele opinii. (ex: „Cred că a fost o decizie greșită, pentru că indicatorii privind performanța școlară au scăzut.”)

Distincția dintre fapte și opinii este deosebit de importantă în condițiile volumului uriaș de informații la care avem acces în fiecare zi și pe care trebuie să le sortăm, analizăm și evaluăm. Există riscul de a lua drept fapte opinii care sunt bine articulate, frumos ambalate și intens circulate și de a ne baza decizii – unele dintre ele care ne pot afecta viața – pe opiniile unor persoane ale căror intenții sau competențe profesionale nu le cunoaștem.

Adeseori suntem tentați să apreciem drept „fapt” o opinie pe care o împărtășim, sau să respingem drept „subiectiv” un fapt cu care nu suntem de acord. Pe acest mecanism de gândire – numit „bias de confirmare” – se bazează tentativele de dezinformare și unele teorii ale conspirațiilor.

Atunci când vorbim despre opinie, trebuie să avem în vedere două caracteristici fundamentale:

Legitimitatea și relevanța. Orice opinie este legitimă. Pentru că libertatea de exprimare, drept fundamental al omului garantat prin Constituție și prin pacte internaționale, garantează dreptul oricărei persoane la propria opinie. Sunt protejate, așa cum ne spune CEDO, și acele idei care șochează și deranjează sau nu sunt primite favorabil la nivelul societății, atâta timp cât se mențin în limitele legalității. În România, aceste limite privesc, în principal, incitarea la ură și violență, discriminarea, pornografia infantilă sau protecția demnității umane și a vieții private.

Cel de-al doilea aspect – relevanța opiniei – este legat de capacitatea persoanei care emite respectiva opinie de a cunoaște domeniul asupra căruia se pronunță. Cu toții putem avea o opinie despre purtatul măștii ca mijloc de protecție anti-virală, dar opinia unui medic virusolog va fi mai relevantă decât cea a unui inginer, de exemplu. Așa cum opinia respectivului inginer despre podul de la Cernavodă va fi mai relevantă decât a virusologului.

Ce pot face pentru elevii mei:

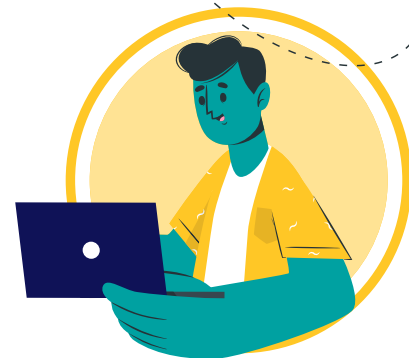
- Le explic diferența dintre fapte și opinii și exersez cu ei distincția dintre cele două.
- Insist să precizeze sursa tuturor informațiilor pe care le prezintă. Fac la rândul meu același lucru.
- Îi încurajez să își formuleze propriile opinii în termeni clari, să aducă argumente și să indice faptele pe care și le bazează.
- Îi încurajez să mi se adreseze ori de câte ori au dificultăți în a lua decizii privind natura unui enunț și fac cu ei exerciții de analiză: posibilele dovezi, limbajul, intenția autorului.
- Îi încurajez să verifice calificările profesionale ale persoanelor pe care le urmăresc în mediul online și să stabilească dacă acestea se bucură de „autoritate” (cunoașterea subiectului asupra căruia se pronunță) sau doar de „notorietate” (popularitate).

4. Informare/dezinformare

Dezinformarea este un fenomen vechi, dar care a căpătat dimensiuni globale în ultimii ani. Este greu de combătut „la sursă”, de aceea soluțiile sustenabile sunt „la receptor”; educarea gândirii critice și educația media.

În ultimii ani, termenul de fake news a devenit aproape sinonim cu tot ce presupune haosul informațional. Mulți experți și jurnaliști consideră însă că folosirea lui aduce un deserviciu informării corecte și muncii jurnalistului. De cele mai multe ori, fake news nu se referă la știri, ci la informații false, zvonuri, teorii ale conspirației, meme-uri, fotografii, video-uri etc.

În plus, termenul a devenit foarte încărcat politic, fiind folosit ca armă împotriva conținutului jurnalistic cu care o persoană nu este de acord, atacând astfel chiar fundația jurnalismului și a informării cetățenilor. Ori de câte ori un politician, vedetă sau chiar oameni obișnuiți se referă la instituții media sau materiale jurnalistice cu care nu sunt de acord, le numesc „fake news”. Recomandăm folosirea sintagmei “informație falsificată sau contrafăcută”, pentru a transmite mai clar sensul real al sintagmei.

O altă sintagmă recomandată este cea „haos informațional” (informational disorder), care acoperă trei mari tipologii, în funcție de caracterul adevărat/fals al informației și de intenția de a face rău:

- **Informare greșită** - atunci când se diseminează informație falsă, dar nu există intenția de a face rău.
- **Dezinformare** - atunci când se diseminează informație falsă, știind că ea este falsă, cu scopul de a face rău.
- **Informare malignă** - atunci când se diseminează informație adevărată, cu scopul de a face rău. De cele mai multe ori poate fi vorba de informație care este privată, dar care este scoasă în spațiul public (revenge porn, hărțuire, discurs instigator la ură etc).

Atenție! Informațiile din sfera investigațiilor jurnalistice, care expun încălcări ale legii sau ale eticii, nu pot fi încadrate la „informare malignă”, chiar dacă dezvălurile pot face „rău” persoanelor expuse (pierderi financiare, rezilieri de contracte, demiteri sau alte sancțiuni, procese penale sau condamnări). În astfel de cazuri, jurnalistul nu urmărește „să facă rău” unor indivizi, ci să protejeze interesul public sau resursele publice.

Dezinformarea urmărește, cel mai adesea, crearea unei stări de confuzie sau de neliniște în rândul comunității, dar poate urmări și crearea în mod artificial de avantaje economice sau politice.

Combaterea efectelor informației falsificate sau contrafăcute se poate face prin educarea gândirii critice, prin dezvoltarea de competențe de educație media relative la:

- accesul, căutarea și stocarea conținuturilor media
- înțelegerea mass-media și analiza critic-reflexivă a informației și conținuturilor
- crearea și comunicarea conținuturilor media
- responsabilitatea civică, utilizarea etică a informațiilor și mijloacelor de comunicare în masă, consum echilibrat

Ce pot face pentru elevii mei:

- Prezint conceptul de libertate de exprimare și subliniez libertatea de informare drept componentă a sa.
- Vorbesc despre triada „haosului informațional” și îi previn asupra efectelor acestuia, dar fără a-i speria și îndepărta de consumul de media.
- Lucrez cu ei la dezvoltarea competențelor media ca parte integrantă, organică a profilului absolventului.
- Stabilesc cu ei și cu părinții lor o „dietă informațională” adecvată vârstei și sigură – canale media unde pot găsi informații verificate - respectându-le preferințele și obiceiurile de consum.
- Le arăt elevilor și părinților instrumente facile de verificare a informațiilor – fact-checking.
- Creez împreună cu ei mici rutine de discutare și analizare a conținuturilor media.
- Îi încurajez să mă consulte atunci când ei înșiși creează conținut media (bloguri, vloguri, meme-uri) și îi sprijin în demersul de a comunica eficient și creativ, fără a considera aceste eforturi derizorii sau triviale.

5. Dreptul copilului la informație și exprimare. Copilul ca purtător de drept

Convenția cu privire la Drepturile Copilului prevede în mod expres libertatea acestuia de a căuta, de a primi și de a difuza informații și idei de orice natură, indiferent de frontiere. Această prevedere este cu atât mai relevantă în era Internetului, când frontierele au devenit irelevante atunci când vine vorba de mediul online.

Documentul garantează copilului cu discernământ nu doar dreptul de a-și exprima liber opinia asupra oricărei probleme care îl privește, ci și de a-și vedea opiniile luate în considerare, așa că o parte importantă a educației copilului trebuie să fie dedicată dezvoltării competențelor sale de comunicare și auto-comunicare.

El trebuie învățat nu numai să vorbească și să scrie, ci și să comunice: să transmită mesaje coerente, să își identifice nevoile, inclusiv pe cele de dezvoltare personală și să solicite sprijin în satisfacerea lor. El trebuie învățat să fie sensibil la nevoile celor din jur și să le respecte drepturile.

Ca și în cazul adulților, libertatea de exprimare a copiilor poate fi supusă unor limitări considerate necesare într-o societate democratică. Convenția privind drepturile copiilor prevede ca aceste restricții să fie impuse doar pentru:

- respectarea drepturilor sau a reputației altora;
sau
- protejarea securității naționale, a ordinii publice, a sănătății publice și a bunelor moravuri.

Restricțiile trebuie să fie prevăzute în mod expres de lege și să fie proporționale cu interesul pe care îl protejează. De exemplu, dacă vrem să protejăm copiii de materiale care le pot afecta dezvoltarea mintală, dar care sunt acceptabile pentru adulți (filmele cu scene de violență, de exemplu), nu se interzic total acele materiale, ci se iau măsuri pentru limitarea accesului copiilor la ele.

Ce pot face pentru elevii mei:

Un profesor responsabil știe că exprimarea opiniilor în spațiul public este un exercițiu de participare democratică pe care copiii trebuie încurajați să îl facă.

- Creez un spațiu sigur și protejat în care elevii mei să își exprime opiniile. Stabilesc un set de reguli minimale (respectarea adevărului, respectarea opiniilor celorlalți, utilizarea unui limbaj adecvat) și insist asupra respectării lor.
- Îi stimulez să își expună ideile fără teamă și salut toate opiniile, chiar și pe acelea care șochează sau deranjează, pentru că și acestea sunt acoperite de libertatea de exprimare.
- Le facilitez accesul la informațiile despre sine, despre școală și despre comunitate.
- Îi invit să se exprime pe teme legate de școala și comunitatea lor, aducându-le mesajul în dialogul societății, în atenția adulților și a autorităților.
- Țin cont de părerile și dorințele lor liber exprimate și scot în evidență acest fapt, pentru a-i încuraja să participe și pe mai departe la procesul de luare a deciziilor care îi privesc.
- Îi instruiesc despre drepturile lor și modalitățile de a le exercita. Îi învăț cum pot căuta și evalua informațiile care îi interesează. Îi învăț cum pot solicita, inclusiv de la autorități, astfel de informații.
- Încurajez critica și mă abțin de la a-i sancționa dacă exprimă opinii care mă deranjează. Le pot atrage, însă, atenția dacă formele de exprimare sunt jignitoare sau îi expun la sancțiuni.
- Mă abțin de la a mă „infiltra” în grupurile online dedicate exclusiv elevilor pe rețelele sociale sau pe alte servicii de comunicare (WhatsApp, Messenger).

6 . Dreptul copilului la informație și exprimare. Protejarea copilului față de conținutul audiovizual. Copilul ca telespectator.

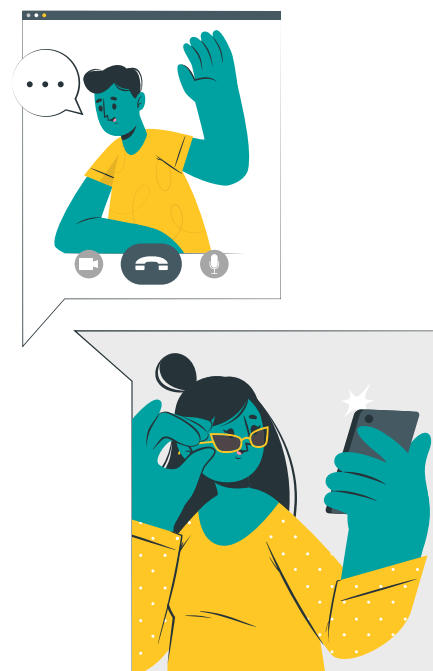
Una dintre limitările legitime aduse libertății de exprimare în spațiul public este asigurarea protecției copiilor față de conținut ilegal sau dăunător.

Prin conținut ilegal se înțelege orice informație care nu respectă dreptul Uniunii Europene sau legislația unui stat membru, cum ar fi incitarea la terorism, conținutul rasist sau xenofob, discursul urii, exploatarea sexuală a copiilor, practicile comerciale ilegale, conținutul care violează drepturile de proprietate intelectuală sau siguranța produselor. Ce este considerat ilegal offline este ilegal și online.

Protecția față de conținutul video

Producțiile video sunt supuse unui proces de clasificare (rating) care indică vârsta pentru care vizionarea este adecvată și când se impune controlul parental. Pentru televiziuni, organismul însărcinat cu respectarea acestor prevederi și sancționarea încălcărilor este Consiliul Național al Audiovizualului. Platformele de video on demand (de tip Netflix) au programe separate pentru copii și mecanisme de control parental. Există soluții informatice de blocare a accesului copiilor la conținut inadecvat vârstei lor.

Legea prevede că difuzarea programelor al căror conținut ar putea afecta grav dezvoltarea fizică, mentală sau morală a minorilor se poate face doar după anumite ore, prin codarea semnalului sau cu acces condiționat. Acolo unde aceste mijloace nu sunt aplicate, programele video vor fi însoțite de o atenționare sonoră sau grafică.

Clasificarea programelor

Clasificarea programelor îi ajută pe telespectatori să afle dacă programul respectiv este potrivit unei anumite categorii de vârstă, astfel încât să evite expunerea neintenționată la conținut dăunător. Ea se realizează de către producătorii programelor, în funcție de criterii precum violența (inclusiv cea domestică), consumul de droguri și alcool, nuditatea, violențele de limbaj.

⁶ A Europe that protects: countering illegal content online, European Commission, 2018, [AEuropethatprotectscounteringillegalcontentonline.pdf](#)

⁷ Protecting children from harmful content, Consiliul Europei, 2009, <https://rm.coe.int/1680483b3f>

Categoriile în care se clasifică programele sunt următoarele:

a) Audiență generală: programe accesibile tuturor categoriilor de public, fără restricții sau semne de avertizare; sunt numite și *programe de „audiență generală”*.

b) AP (acord parental): programe care pot fi vizionate de minorii în vârstă de până la 12 ani numai cu acordul părinților sau împreună cu familia; sunt marcate cu inscripția „AP”.

c) Programe 12: programe interzise minorilor sub 12 ani. Sunt marcate cu inscripția „12” și se difuzează doar după ora 20:00.

d) Programe 15: programe interzise minorilor sub 15 ani. Sunt marcate cu inscripția „15” și se difuzează numai în intervalul orar 22:00-6:00.

e) Programe 18: programe interzise minorilor, altele decât cele pornografice, care în Statele Unite ale Americii și în țările din Uniunea Europeană sunt interzise publicului sub 18 ani, filme horror, erotice, de o violență extremă, programe sponsorizate de producătorii de băuturi spirtoase. Sunt marcate cu inscripția „18” și se difuzează numai în intervalul orar 24:00-6:00.

f) Programe 18+: programe interzise minorilor, filme și emisiuni pornografice al căror scop principal este prezentarea în detaliu a actului sexual, a modalităților de satisfacere a dorințelor sexuale sau programe în care se prezintă un act sexual real, indiferent de modalitatea de filmare. Nu pot fi difuzate de radiodifuzorii români, dar pot fi retransmise doar în intervalul 1:00-5:00, în pachete de servicii care conțin exclusiv astfel de programe, accesul la acestea fiind codat.

Programele de știri și de actualități se supun cerințelor de protecție a minorilor și vizionării în familie. În cazul difuzării unor scene de violență sau cu impact emoțional negativ, avertizarea verbală a publicului este obligatorie, iar scenele de violență nu trebuie să fie prezentate în mod repetat în cadrul aceleiași producții audiovizuale.

Minorul și publicitatea (reclama)

Și în domeniul publicității comerciale – considerată o formă legitimă de exprimare – există restricții care vizează protecția minorilor.

Reclamele trebuie să nu instige „în mod direct minorii să cumpere un produs sau serviciu, prin exploatarea lipsei de experiență ori a credulității acestora, să nu încurajeze în mod direct minorii să își convingă părinții sau pe alte persoane să cumpere bunurile ori serviciile care fac obiectul publicității, să nu exploateze încrederea specială pe care minorii o au în părinți, profesori sau alte persoane și să nu prezinte în mod nejustificat minori în situații periculoase” (Legea Audiovizualului).

Reclamele la alcool nu pot viza minorii și nu trebuie să îi prezinte consumând băuturi alcoolice. De aceea, vom observa că, în reclamele la astfel de produse, personajele sunt în mod evident peste 25-30 de ani, pentru a nu lăsa măcar bănuiala că ar fi vorba de minori.

Prevederile referitoare la protecția minorilor vizează în mod explicit doar programele audiovizuale, deci ele nu sunt obligatorii pentru presa scrisă sau online. Chiar și în absența unor prevederi specifice, protecția minorului este asigurată prin legislația generală legată de demnitatea umană și de prevederile legate de răspunderea civilă sau penală.

Trebuie să ținem seama de faptul că aceste indicații de clasificare sunt generale, dar că ele pot funcționa diferit sau pot fi interpretate diferit în contexte sociale diferite.

Ce pot face pentru elevii mei:

- Mă familiarizez cu prevederile legale și încerc să urmăresc aplicarea lor în mass-media.
- Discut cu părinții și le prezint semnificația marcajelor; verific dacă în familie se practică vreo formă de control parental și mă asigur că aceasta ține în echilibru dreptul la liberă exprimare al copilului și protejarea lui față de conținutul dăunător.
- Vorbesc cu elevii și le explic rostul acestor restricții și semnificația marcajelor de la TV.
- Mă adresez CNA dacă sesizez violări ale acestor prevederi. Îi încurajez pe elevii mei să îmi comunice astfel de cazuri și le discutăm.

7. Dreptul copilului la informație și exprimare. Protejarea copilului față de conținutul audiovizual. Copilul ca subiect de presă.

În realizarea programelor audiovizuale, criteriul principal este cel al respectării interesului superior al copilului. Dreptul minorului la dezvoltarea fizică și psihică netulburată, la respectarea vieții private și la propria imagine prevalează în fața necesității de informare, cu atât mai mult în cazul minorului aflat în situații dificile.

Copilul are dreptul la protejarea imaginii și a vieții sale intime, private și familiale. Este interzisă în programele audiovizuale orice referire peiorativă, defăimătoare sau discriminatorie la originea etnică, naționalitatea, rasa ori religia minorului, precum și la aspectul fizic ori la o eventuală dizabilitate a acestuia.

Violența în școală

Știrile sau relatările referitoare la acte de violență sau de natură sexuală din instituțiile de învățământ vor fi difuzate numai împreună cu punctul de vedere al conducerii școlii și cu acordul părinților ori al reprezentanților legali ai minorului. Face excepție situația în care radiodifuzorul acționează în interesul superior al minorului, fără să fie afectată imaginea publică a acestuia sau dreptul lui la viață intimă, privată și familială.

Minorii și violența

Radiodifuzorii pot difuza imagini în care minorii sunt implicați în acte de violență sau de natură implicit sau explicit sexuală numai dacă reprezintă un interes public justificat, dacă acționează în interesul superior al minorilor, cu acordul părinților sau al reprezentanților legali ai acestora și după ce se asigură că nu oferă niciun indiciu care ar putea duce la identificarea minorilor implicați. Nu vor comunica adresa paginii de internet în care sunt postate asemenea imagini și nici nu vor face trimitere la site-uri în care sunt comunicate astfel de adrese.

Exploatarea înfățișării minorului

Radiodifuzorii nu pot difuza programe al căror scop principal este exploatarea aspectului fizic al minorului sau expunerea acestuia în ipostaze nepotrivite vârstei.

Este interzisă, de asemenea, în cadrul programelor de știri, al dezbaterilor sau al reportajelor, difuzarea de imagini ori de fotografii ale corpului minorului decedat.

Audiovizualul în sprijinul minorului

Radiodifuzorii sunt obligați să difuzeze la principalul buletin de știri din primetime, precum și la buletinele de știri difuzate în următoarele 24 de ore, imaginile și datele minorilor dispăruți, la solicitarea inspectoratelor de poliție.

Chiar și în absența unor prevederi specifice, protecția minorului este asigurată prin legislația generală legată de demnitatea umană și de prevederile legate de răspunderea civilă sau penală.

Ce pot face pentru elevii mei:

- Citesc cu atenție și îmi însușesc limitările care se impun în relația copiilor cu media audiovizuală.
- Îi informez pe colegii mei și conducerea școlii cu privire la acestea. Propun o politică explicită și transparentă a școlii privind prezența echipelor TV în școală și comunicarea cu mass media.
- Îi informez pe părinți cu privire la drepturile lor și ale copilului în relația cu mass-media.
- Îi încurajez să se informeze și să ceară ajutor atunci când li se solicită acordul pentru utilizarea imaginii copilului lor.
- Îi încurajez pe elevi să creeze propriile conținuturi video, pentru a se familiariza cu lucrul cu camera video, atât ca „subiect”, cât și ca realizator de materiale. Discut cu ei modalitățile în care un astfel de conținut video poate fi prezentat în diferite unghiuri și contexte.
- Semnalez autorităților competente atunci când sesizez încălcări ale acestor prevederi.

8. Dreptul copilului la informație și exprimare. Protejarea copilului față de conținutul audiovizual. Participarea copilului în programele audiovizuale

Codul Audiovizual prevede că participarea minorului la un program audiovizual trebuie să țină seama de sensibilitatea și vulnerabilitatea specifice vârstei, în general, și de personalitatea minorului, în particular. În producțiile audiovizuale, minorul nu poate fi folosit sau expus de către părinți, rude, reprezentanți legali, avocați sau alte persoane responsabile de creșterea și îngrijirea lui, în scopul de a obține pentru ei avantaje de orice fel sau de a influența deciziile autorităților publice.

Minorul în vârstă de până la 14 ani

Minorul în vârstă de până la 14 ani poate participa la programe audiovizuale, altele decât evenimentele culturale și competițiile sportive, numai cu acceptul acestuia, precum și cu consimțământul scris al părinților sau, după caz, al reprezentantului legal. Este interzisă difuzarea după ora 22:00 de programe în direct de programe audiovizuale la care participă minori, cu excepția evenimentelor culturale și a competițiilor sportive.

Codul interzice difuzarea oricăror indicii care ar putea duce la identificarea minorului în vârstă de până la 14 ani, în situația în care acesta este victimă a unui abuz sexual sau este acuzat de comiterea unor infracțiuni ori a fost martor la săvârșirea acestora.

Dacă este victimă a unor infracțiuni, altele decât cele sexuale, sau a fost supus unor abuzuri fizice ori psihice, „difuzarea de imagini sau declarații este posibilă numai cu acceptul minorului, precum și cu acordul scris al părinților, al altui reprezentant legal ori, după caz, al persoanei în grija căreia se află minorul”. În situația în care aceste abuzuri fizice sau psihice au fost efectuate chiar de reprezentanții legali, difuzarea de imagini ori declarații este posibilă numai cu acceptul minorului, precum și cu acordul scris al părintelui care nu este presupusul autor al abuzului sau, după caz, al unei autorități responsabile cu protecția minorului.

Nu pot fi difuzate reconstituiri de infracțiuni, abuzuri sau evenimente dramatice în care sunt folosiți minori. Nu pot fi difuzate interviuri și declarații ale minorului în legătură cu evenimente dramatice, din comunitate sau din familie, la care acesta a fost martor sau în care minorului îi sunt solicitate păreri referitoare la probleme intime de familie sau care îi depășesc puterea de judecată.

Minorul cu vârsta cuprinsă între 14 și 16 ani

Minorul acuzat de comiterea unei infracțiuni, care este victimă a unei infracțiuni ori a fost abuzat fizic, psihic sau sexual poate fi prezentat în programele de știri, în emisiuni de dezbateri sau reportaje audiovizuale, dacă există consimțământul scris al acestuia, există un consimțământ prealabil al părinților sau al reprezentantului legal, în formă scrisă și dacă minorul este asistat pe parcursul transmisiei sau al înregistrării de către un părinte ori de către reprezentantul legal, respectiv de către avocat în cazul cercetării penale sau arestării. Minorul nu poate fi asistat de către părintele presupus autor al abuzului. De asemenea, radiodifuzorii trebuie să se asigure că sunt eliminate orice elemente care pot conduce la identificarea minorului.

Minorul cu vârsta de peste 16 ani

Pentru minorul de peste 16 ani acuzat de comiterea unei infracțiuni sunt necesare acordul explicit al acestuia, scris sau înregistrat, și asistarea sa de către avocat, în situația în care este cercetat penal, reținut sau arestat. Dacă acesta este victimă sau martor la comiterea unor infracțiuni ori a fost abuzat fizic, psihic sau sexual, sunt necesare acordul său explicit, scris sau înregistrat și eliminarea, la solicitarea sa, a părinților sau a reprezentantului legal, a oricăror elemente care pot duce la identificarea sa.

Indiferent de vârstă, minorul, părinții sau reprezentantul legal trebuie să fie informați cu privire la drepturile lor înainte de filmare sau de înregistrare de echipa de filmare. Orice acord scris între cele două părți trebuie să cuprindă prevederile articolelor din Legea audiovizualului și din Codul Audiovizualului care reglementează protecția minorului, în funcție de vârsta acestuia.

Ce pot face pentru elevii mei:

- Citesc cu atenție și îmi însușesc limitările care se impun în relația copiilor cu media audiovizuală.
- Îi informez pe colegii mei și conducerea școlii cu privire la acestea. Propun o politică explicită și transparentă a școlii privind prezența echipelor TV în școală și participarea elevilor la emisiuni/segmente TV în calitatea lor de elevi. Mă asigur că politica respectivă asigură un echilibru just între libertatea de exprimare și dreptul publicului de a fi informat și protecția copiilor.
- Îi informez pe părinți cu privire la drepturile lor și ale copilului în relația cu mass-media.
- Îi informez pe copii în legătură drepturile lor în raport cu jurnaliștii și mass media și îi încurajez să decidă singuri dacă vor sau nu să participe la segmentele televizate, prezentându-le avantajele și dezavantajele.
- Îi încurajez pe elevi să creeze propriile conținuturi video, pentru a se familiariza cu lucrul cu camera video, atât ca “subiect”, cât și ca realizator de materiale. Discut cu ei modalitățile în care un astfel de conținut video poate fi prezentat în diferite unghiuri și contexte.
- Semnalez autorităților competente atunci când sesizez încălcări ale acestor prevederi.

9. Dreptul copilului la informație și exprimare. Protejarea copilului față de conținutul pornografic

Pornografia presupune prezentarea explicită a unui act sexual. Simpla nuditate, oricât de vulgară, oricât de deranjantă, nu este considerată pornografie. Potrivit Legii pentru combaterea pornografiei, (Legea 196/2003) aceasta include gesturi sau comportamente sexuale explicite, săvârșite individual sau în grup, imagini, sunete ori cuvinte care prin semnificația lor aduc ofensă la pudoare, precum și orice alte forme de manifestare indecentă privind viața sexuală, dacă se săvârșesc în public. Prin materiale cu caracter obscen se înțeleg următoarele: obiecte, gravuri, fotografii, holograme, desene, scrieri, imprimate, embleme, publicații, filme, înregistrări video și audio, spoturi publicitare, programe și aplicații informatice, piese muzicale, precum și orice alte forme de exprimare care prezintă explicit sau sugerează o activitate sexuală.

Legislația românească face o distincție între pornografia infantilă și cea care implică doar adulți.

Pornografia infantilă este în mod expres interzisă de lege și este pedepsită cu închisoarea. Prin materiale pornografice cu minori se înțelege orice material care prezintă un minor ori o persoană majoră drept un minor, având un comportament sexual explicit sau care, deși nu prezintă o persoană reală, simulează, în mod credibil, un minor având un astfel de comportament, precum și orice reprezentare a organelor genitale ale unui copil cu scop sexual.

Faptele comise prin intermediul unor sisteme informatice se pedepsesc mai aspru.

Materialele pornografice cu adulți sunt reglementate, în așa fel încât doar doritorii să poată consuma astfel de produse și să se evite expunerea accidentală a celor neinteresați, în special a copiilor. Legea impune condiții pentru comercializarea publicațiilor, cum ar fi vânzarea doar în spații dedicate și clar marcate, sigilarea revistelor de profil în pungi de plastic care să nu permită răsfoirea etc.

„**Revenge porn**”, ”pornografia non-consensuală” (sau ”pornografia din răzbunare” cum mai este denumită în literatura de specialitate) se referă la distribuirea de imagini cu conținut sexual ale unei persoane fără consimțământul acesteia. Fapta ca atare nu este sancționată de Codul Penal, ceea ce îngreunează sancționarea făptașului.

Legea nu se aplică operelor de artă sau științifice sau materialelor realizate în interes artistic, științific, al cercetării, educației sau al informării. Un material de educație sexuală, de exemplu, nu poate fi acuzat de „pornografie”, chiar dacă dă detalii despre un act sexual.

Prin lege, accesul la materialele „pentru adulți” este restricționat până la vârsta majoratului – 18 ani. Este, însă, nerealist să ne imaginăm că, în condițiile actualului acces la tehnologii informaționale, tinerii din România așteaptă până la această vârstă pentru a avea primul contact cu imaginile care prezintă nuditate sau reprezentări ale unui act sexual. Ca atare, impunerea de astfel de măsuri de protecție trebuie adoptate de o manieră care să le facă și practice, și realiste.

Ce pot face pentru elevii mei:

- Creez în clasă un mediu de încredere și echilibru, care să îi încurajeze să discute deschis orice.
- Le explic, adaptat vârstei și înțelegerii lor, noțiuni legate de protecția împotriva pornografiei, a pornografiei infantile și a pornografiei non-consensuale.
- Le prezint riscurile distribuirii de imagini intime chiar cu persoane apropiate.
- Subliniez posibilele căi de acțiune în cazul în care sunt expuși, fără voia lor, la conținut pornografic: contactarea unui adult responsabil, contactarea autorităților.

10. Dreptul la intimitate și la propria imagine.

Aspecte legale

Libertății de exprimare i se pot aduce limitări în anumite domenii, dacă sunt prevăzute prin lege și necesare într-o societate democratică și doar în măsura în care sunt proporționale cu interesul protejat. Demnitatea umană și viața privată sunt astfel de domenii, protejate prin legislația națională (Codul Civil și Codul Penal) și europeană (Regulamentul General privind Protecția datelor Personale cunoscut ca GDPR).

Legislația românească protejează, prin impunerea de limite libertății de exprimare, anumite **drepturi ale persoanei (numite drepturi nepatrimoniale)**:

- **Dreptul la viață privată** - legat exclusiv de spațiul de locuit (domiciliu/reședință)
- **Dreptul la demnitate** (onoare și reputație)
- **Dreptul la propria imagine** - cu referire la înfățișarea fizică sau voce
- **Dreptul la protecția datelor personale**

Dreptul la viață privată este protejat atât prin Codul Civil, cât și prin Codul Penal.

Codul Civil: reglementează relațiile dintre persoane. O persoană care consideră că drepturile sale au fost încălcate se adresează autorităților. Pedepsele pot lua forma amenzilor și judecătorul poate decide daune materiale sau morale.

Codul Penal: reglementează acele fapte pe care societatea le consideră atât de grave încât statul se constituie parte în proces. O persoană care se consideră vătămată se adresează autorităților, dar și autoritățile se pot autosesiza. Pedepsele pot fi sub forma amenzilor penale și a pedepselor cu închisoarea

Standardele internaționale recomandă ca ofensele aduse demnității umane să fie tratate strict în domeniul dreptului civil, drept cauze între două persoane. România a eliminat insulta și calomnia din Codul Penal în 2006.

Dreptul la viață privată acoperă, în legislația românească, protecția față de imixtiuni în viața intimă, personală sau de familie, sau în domiciliul, reședința sau corespondența sa, fără consimțământul persoanei. Este, de asemenea, interzisă utilizarea, în orice mod, a corespondenței, manuscriselor sau a altor documente personale, precum și a informațiilor din viața privată a unei persoane fără acordul acesteia.

Conceptul de viață privată este legat de spațiul privat – locuință, domiciliu sau dependințele acestora. Cu alte cuvinte, nu avem voie să surprindem (în imagini, video sau foto, sau sunete) persoane, fapte sau conversații care se derulează în spații private, fără acordul celui care locuiește în acea casă. Totodată, nu putem avea pretenții rezonabile de “intimitate” atunci când ne aflăm într-un spațiu public: stradă, restaurant, plajă, sală de sport, sală de clasă.

Dreptul la propria imagine acoperă dreptul unei persoane de a interzice sau de a împiedica reproducerea, în orice mod, a înfățișării sale fizice ori a vocii sale sau utilizarea unei asemenea reproduceri. Remarcăm că acest drept nu se referă la ceea ce numim în mod curent „imaginea publică” - adică modul în care suntem percepuți în societate. El se referă strict la elementele care țin de înfățișarea noastră fizică sau de sunetul vocii noastre.

Exercitarea acestor drepturi presupune ca persoana respectivă să își exprime acordul pentru utilizarea elementelor care țin de intimitatea, demnitatea și datele sale personale. De exemplu, nu putem face fotografii sau înregistrări ale unor conversații în spațiul privat fără acordul celor ce locuiesc acolo. Dacă dorim să folosim public o fotografie în care apar mai multe persoane, indiferent de unde este făcută, ar trebui să obținem acordul fiecăreia dintre ele. Tot astfel, trebuie să cerem acceptul de a prelua o fotografie a cuiva, chiar dacă ea a fost postată pe o rețea socială de persoana din imagine.

Trebuie să reținem însă că există circumstanțe în care dreptul la protecția vieții private poate fi încălcat fără sancțiuni. Astfel, putem să punem în circulație astfel de materiale dacă surprind fapte de interes public, care au semnificație pentru viața comunității și a căror divulgare prezintă avantaje publice mai mari decât prejudiciul produs persoanei vătămate. De exemplu, imaginile care surprind un adult care bate sau abuzează un copil pot fi făcute publice, chiar dacă sunt surprinse într-o locuință, pentru că interesul minorului de a fi protejat de violență primează în fața dreptului adultului la intimitate.

Ce pot face pentru elevii mei:

- Le prezint drepturile lor nepatrimoniale și le explic pe înțelesul lor.
- Insist asupra dreptului de a fi consultați și a-și da consimțământul atunci când cineva dorește acces la datele legate de viața lor privată, la elementele care țin de imaginea lor sau la datele personale, inclusiv în cadrul școlii.
- Stabilesc cu ei un set de reguli de conduită referitoare la utilizarea imaginilor care îi reprezintă pe colegii lor și mă asigur că respectă aceste reguli.
- Îi încurajez să nu ofere în mod voluntar informații despre ei înșiși (adresă, vârstă, planuri de vacanță), în special în mediul online.
- Îi tratez cu respect și îi încurajez să aplice același tratament profesorilor, colegilor și prietenilor lor în ceea ce privește viața personală a acestora.
- Îi încurajez să îmi semnaleze dacă bănuiesc o imixtiune în viața lor privată sau abuzuri privind utilizarea imaginii lor (de exemplu, crearea unor profile online false care le utilizează numele sau imaginea). Mă consult cu persoane competente pentru a stabili gravitatea faptelor și, dacă e cazul, îmi sprijin elevii să contacteze autoritățile.
- Vorbesc cu elevii mei despre caricatură și satiră și rolul social acestora, despre condițiile în care utilizarea imaginii altcuiva este justificată sau acceptabilă

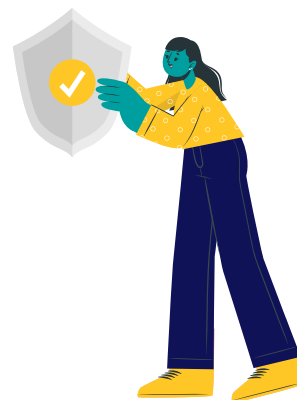
11. Protecția datelor personale în școală

Datele cu caracter personal sunt orice informații care se referă la o **persoană fizică identificată sau identificabilă**. Informațiile diferite care, adunate, pot duce la identificarea unei anumite persoane constituie și ele date cu caracter personal.

Date personale pot fi:

- un nume și prenume;
- o adresă de domiciliu;
- codul numeric personal;
- seriile și numerele actelor de identitate (certIFICATE de naștere, cărți de identitate, pașapoarte)
- o adresă de e-mail, cum ar fi prenume.nume@serviciudeinternet.com;
- un număr de act de identitate;
- o adresă de protocol de internet (IP);
- date deținute de către un spital sau un medic, care ar putea fi un simbol ce identifică în mod unic o persoană.

Regulamentul UE și legislația românească protejează datele cu caracter personal **indiferent de tehnologia utilizată pentru prelucrarea datelor respective**, fie ea automată, sau manuală, cu condiția ca datele să fie organizate potrivit unor criterii predefinite (de exemplu, în ordine alfabetică). De asemenea, nu contează cum sunt stocate datele – într-un sistem de TIC, prin supraveghere video sau pe hârtie; în toate aceste cazuri, datele cu caracter personal sunt supuse cerințelor de protecție formulate în GDPR (Regulamentul General pentru Protecția Datelor sau RGPD).⁸

Școala, prin natura activității sale, colectează și stochează numeroase date cu caracter personal ale elevilor, părinților și profesorilor și ca atare are numeroase obligații de protecție. În plus, fiind vorba de minori, obligațiile primesc o greutate suplimentară. Cataloagele, listele cu elevi, notițele profesorilor diriginți relative la situația familială a elevilor, listele de contacte (adrese de e-mail sau telefoane), fișele medicale ale elevilor sau evaluările psihologice – toate acestea constituie exemple de date cu caracter personal pe care școala le deține și este obligată să le protejeze împotriva accesului neautorizat și dezvăluirii publice. O parte din aceste informații trebuie, însă, să ajungă la terțe părți, din interiorul sau din afara sistemului formal de educație.

Colectarea și transferul acestor date trebuie făcută doar cu consimțământul explicit al părinților și elevilor. Asigurați-vă că orice informații și comunicări adresate acestora sunt exprimate într-un limbaj simplu și clar, astfel încât să poată fi înțelese cu ușurință și de persoane nefamiliarizate cu limbajul legal.

⁸ Ce sunt datele cu caracter personal?, Comisia Europeană, https://ec.europa.eu/info/law/law-topic/data-protection/reform/what-personal-data_ro

Un astfel de acord trebuie să conțină următoarele elemente⁹:

- tipul de date care vor fi colectate
- în ce scopuri vor fi utilizate datele
- temeiul juridic al prelucrării datelor
- cât timp vor fi stocate datele și ce se va întâmpla cu ele după acea dată
- cine altcineva decât școala va avea acces la date
- ce drepturi de bază în ceea ce privește protecția datelor au semnatarii
- dacă datele vor fi transferate în afara UE (unde protecția oferită de GDPR nu mai funcționează)
- faptul că posesorul datelor are dreptul să depună o plângere
- cum poate fi retras consimțământul, odată dat
- datele de contact ale organizației responsabile de prelucrarea datelor (școala) și responsabilul acesteia cu protecția datelor

De precizat că scopul colectării și utilizării datelor trebuie să fie explicat, mai ales în cazul unor evenimente singulare sau atunci când sunt implicate terțe entități. De exemplu, dacă elevii sunt implicați într-un proiect cu parteneri din afara școlii, trebuie obținut un acord specific, doar pentru acel proiect, pentru colectarea datelor copiilor (la realizarea listelor de participanți, de exemplu) și împărtășirea lor cu partenerii școlii. Pentru activitățile de zi cu zi ale partenerilor se poate obține un consimțământ acoperitor, pe termen mai lung. Se recomandă reînnoirea consimțământului în mod periodic, astfel încât persoanele vizate să fie bine informate asupra modului în care datele lor sunt folosite și pentru a-și putea exercita în mod efectiv drepturile garantate de Regulamentul european.

Orice persoană își poate retrage, în orice moment, consimțământul pentru prelucrarea datelor care o privesc, fără a fi prejudiciată în vreun fel. Retragerea consimțământului trebuie să fie la fel de accesibilă și simplă ca exprimarea acestuia, de preferință prin intermediul aceluiași canal de comunicare utilizat pentru obținerea lui.

Obligațiile prevăzute de GDPR nu se aplică acțiunilor de colectare și utilizare privată a datelor de către indivizi. Deci, agenda personală de telefon nu cade sub incidența acestor obligații.

Atenție! Potrivit Codului Civil, „minorul care a împlinit vârsta de 14 ani are capacitatea de exercițiu restrânsă”, adică poate încheia acte juridice „cu încuviințarea părinților sau, după caz, a tutorelui, iar în cazurile prevăzute de lege, și cu autorizarea instanței de tutelă. Încuviințarea sau autorizarea poate fi dată, cel mai târziu, în momentul încheierii actului¹⁰”. Ca atare, copilul este cel care decide și care trebuie consultat în primul rând la semnarea consimțământului.

⁹ După „Sunt datele dumneavoastră – preluați controlul”, Oficiul pentru Publicații al Uniunii Europene, 2018, disponibil la, <https://pasapoarte.mai.gov.ro/wp-content/uploads/2021/03/Ghid-com-EU.pdf>

¹⁰ Codul Civil, art. 41, disponibil la <https://lege5.ro/Gratuit/gi2tsmbqhe/codul-civil-din-2009>

Ce pot face pentru elevii mei:

- Mă familiarizez cu obligațiile școlii și ale profesorilor ce decurg din GDPR. Solicit consultanță de specialitate pentru a-mi clarifica toate aspectele.
- Tratez cu respect datele care îmi sunt încredințate și fac ce ține de mine pentru a le proteja.
- Nu transmit date cu caracter personal către terți în absența consimțământului explicit, în scris, al persoanelor vizate.
- Vorbesc cu elevii mei și cu părinții/tutorii lor despre protecția datelor cu caracter personal și le prezint cu onestitate drepturile lor în raport cu școala.
- Le explic amănunțit procedura atunci când le solicit consimțământul pentru colectarea, procesarea și stocarea datelor cu caracter personal.
- Îmi educ elevii în spiritul responsabilității față de propriile acte, încurajându-i să ia decizii în nume propriu, dar consultându-și părinții și obținând acordul acestora.
- Încurajez părinții/tutorii să își consulte copiii, chiar și pe cei sub 14 ani, la luarea deciziilor care îi privesc, pentru a crește responsabilitatea acestora.
- Atrag atenția colegilor mei și a conducerii școlii atunci când observ încălcări ale drepturilor elevilor sau activități care pot constitui încălcări ale legii.
- Le vorbesc elevilor mei despre cum se pot valorifica financiar datele lor personale de către companii active pe internet (marketing, colectare de volume mari de date pentru targetare comercială etc.) și ce pot face pentru a limita volumul de date personale pe care îl oferă voluntar acestor operatori.

12. Dreptul la intimitate și la propria imagine.

Utilizarea camerelor în procesul educativ

Pandemia COVID-19 a forțat mutarea în mediul online al procesului de predare și a adus noi provocări atât elevilor, cât și profesorilor. Provocările sunt nu numai de ordin tehnologic, cât și de ordin juridic. Ele rezultă din mutarea activităților de predare din sala de clasă în case, unde se aplică, din punct de vedere legal, alte reguli.

Unul dintre cele mai problematice aspecte este cel legat de utilizarea camerelor video și de posibilitatea de a înregistra și, ulterior, difuza în felurite moduri, cursurile predate.

Legislația românească protejează, prin impunerea de limite libertății de exprimare, anumite **drepturi ale persoanei**:

- **Dreptul la viață privată** - legat exclusiv de spațiul de locuit (domiciliu/reședință)
- **Dreptul la propria imagine** - cu referire la înfățișarea fizică sau la voce
- **Dreptul la protecția datelor personale**

Exercitarea acestor drepturi presupune ca o persoană să își exprime acordul pentru utilizarea elementelor ce țin de intimitatea, imaginea și datele sale personale. Astfel, dacă cineva dorește înregistrarea unui eveniment video la care participă mai multe persoane (cum ar fi, de exemplu, o oră predată online), va trebui să ceară și să obțină acordul tuturor participanților.

Multe persoane – copii și adulți deopotrivă - preferă să închidă camera în astfel de situații. Pentru a obține o bună transmisie, fără zgomot de fundal, e nevoie ca doar persoana care vorbește să țină microfonul pornit. Astfel, profesorul se poate trezi uneori „vorbind singur”, în fața unui ecran cu imagini statice sau cu „pătrățele negre”. Ceea ce este, trebuie s-o recunoaștem, frustrant și demotivant.

Motivele pentru care oamenii preferă să nu folosească transmisia video diferă: timiditate (poate fi stânjenitor să te uiți la imaginea ta pe un ecran), rușine sau alt gen de rețineri pentru fundalul imaginii (cum arată camera din care se face transmisia), condiții tehnice slabe (conexiunea la internet nu este suficient de puternică pentru a permite transmisia semnalului video) sau posibilitatea de a „te ascunde” în spatele unei imagini statice și a nu fi concentrat la oră. Oricare ar fi motivul, nu putem obliga pe cineva să pornească transmisia video folosind metode de constrângere, de genul „îți scad nota” sau „îți pun absență”. Copilul are dreptul la intimitate și legea i-o protejează.

Apare apoi problema înregistrării cursurilor online. Au existat în spațiul public opinii pentru, subliniind cât de util ar fi pentru elevi să poată avea acces la explicațiile profesorului și după terminarea orei și că astfel primesc o a doua șansă și cei care nu au participat la ore, fie pentru că nu aveau dispozitivele necesare sau o conexiune de internet suficient de puternică pentru a urmări transmisia live, fie pentru că erau bolnavi. Au existat, în egală măsură, și argumente împotriva înregistrării orelor online. Printre acestea, des invocat a fost dreptul la viață privată și la propria imagine al profesorului. A fost de asemenea invocată protejarea drepturilor de autor ale profesorului, considerându-se că susținerea unei ore de curs are caracter de operă protejată, putând conține elemente de originalitate.

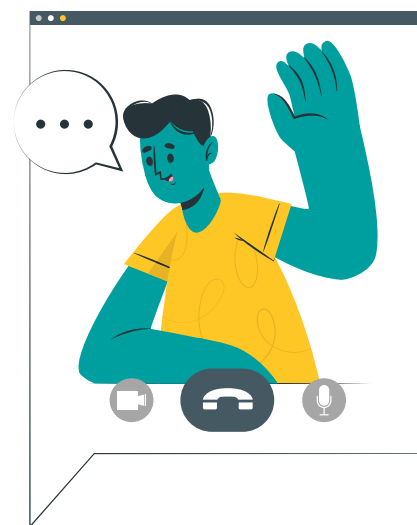
În septembrie 2020, Ministerul Educației și Cercetării a adoptat Ordinul Nr. 5545/2020 pentru aprobarea Metodologiei-cadru privind desfășurarea activităților didactice prin intermediul tehnologiei și al internetului¹¹, precum și pentru prelucrarea datelor cu caracter personal prin care stabilește obligații specifice fiecărui actor participant procesul educațional: minister, școli, diriginți, profesori, elevi și părinți. Ordinul are o obligație specifică doar pentru elevi:

nu înregistrează activitatea desfășurată în mediul online, în conformitate cu legislația privind protecția datelor cu caracter personal, conform prevederilor Regulamentului (UE) 2016/679, precum și ale art. 4 alin. (4) din prezenta metodologie;

Nu se regăsesc astfel de obligații pentru profesori sau părinți și nu se prevăd sancțiuni pentru încălcarea acestei obligații. O astfel de prevedere este problematică din mai multe puncte de vedere. Chipul și numele profesorului sunt cunoscute, iar el derulează o activitate profesională publică, asemănătoare în natura sa administrativă cu cea a unui funcționar public. Dacă profesorul se află la școală (și nu în propria casă) în momentul predării, el nu se mai bucură de protecția vieții private. În plus, dacă luăm în considerare Codul Penal, nu constituie violare a vieții private înregistrarea, chiar și în spațiu privat, dacă ea este făcută de către cel care a participat la întâlnirea cu persoana vătămată în cadrul căreia au fost surprinse sunetele, convorbirile sau imaginile, dacă justifică un interes legitim. Cum elevul este parte a „întâlnirii” cu profesorul la oră, el ar avea dreptul să înregistreze „convorbirea”, argumentând că vrea să urmărească lecția offline.

Dar poate cel mai problematic aspect este cel legat de implementarea acestei prevederi din ordinul MEC. Cum se poate verifica dacă elevii au înregistrat ora? Chiar dacă profesorul setează „privilegiile” (acțiunile pe care le pot face elevii în timpul unei transmisii online) astfel încât înregistrarea direct din platforma să nu poate fi făcută decât de el, elevii pot înregistra cu alte aparate – cu un telefon mobil, de exemplu.

În perioada de izolare, au circulat în spațiul public înregistrări făcute de elevi în care apar profesori în ipostaze mai puțin favorabile lor (lecții nepregătite sau, în unele cazuri, comportament și limbaj neadecvate). Legea permite utilizarea unor înregistrări, chiar din spații private, atunci când acestea surprind săvârșirea unei infracțiuni sau contribuie la dovedirea săvârșirii unei infracțiuni sau surprind fapte de interes public, care au semnificație pentru viața comunității și a căror divulgare prezintă avantaje publice mai mari decât prejudiciul produs persoanei vătămate. În mod incontestabil, comportamentul neadecvat al unui profesor răspunde unor astfel de justificări și punerea în circulație a imaginilor poate fi considerată legitimă.

¹¹ https://www.edu.ro/sites/default/files/_fi%C8%99iere/Legislatie/2020/OMEC%205545.pdf

La fel de supărătoare pot fi și prelucrările de imagini/sunete, ironice, răutăcioase sau chiar ireverențioase, pe care le fac unii elevi la adresa profesorilor – așa numitele meme. Până la un punct, ele sunt acoperite de libertatea de exprimare și constituie o formă legitimă de satiră. Când se depășește acea limită, apar ofensele aduse demnității profesorului și acesta poate reacționa pentru a își proteja onoarea și reputația. Dar soluția nu este foarte la îndemână. O persoană care consideră că i-au fost lezate onoarea și reputația se poate adresa justiției, cerând daune. Dar ce atmosferă creează în jurul său un profesor care își dă în judecată elevii? Câtă încredere mai inspiră el, cum se mai poate apropia de elevii săi?

Chiar dacă avem un cadru legal și normativ clar, rezolvarea, mai ales în cazul profesorilor, nu este întotdeauna ușoară, iar calea legală s-ar putea să nu fie cea mai propice. Trebuie gândite alte soluții, bazate pe cooperarea cu elevii și familiile acestora.

Ce pot face pentru elevii mei:

- Discut cu ei despre drepturile și obligațiile lor legate de protejarea vieții private, a propriei imaginii și a datelor cu caracter personal.
- Le prezint în amănunt obligațiile care revin școlii și profesorilor pentru a proteja viața intimă și datele personale ale elevilor, pentru a le inspira încredere în faptul că drepturile lor vor fi respectate.
- Discut cu ei și îi ajut să folosească soluțiile tehnologice disponibile pentru protejarea intimității (de exemplu, utilizarea unei imagini de fundal generată virtual).
- Îmi setez parametrii orelor online astfel încât să nu poate pătrunde nimeni în ora virtuală fără aprobarea mea, iar cei prezenți să nu poată efectua operațiuni neautorizate (să intervină grafic pe prezentările PowerPoint, să bruizeze prezentările orale etc.).
- Stabilesc cu ei reguli privind utilizarea camerelor și microfoanelor în timpul orelor online; reamintesc aceste reguli la fiecare oră.
- Îmi construiesc orele astfel încât să mă asigur că toți elevii sunt atenți și participă, chiar dacă au camerele închise (teste-fulger, lucru pe grupuri, etc.).
- Discut cu părinții și le explic obligațiile școlii, ale elevilor și părinților pentru protejarea vieții private, a propriei imaginii și a datelor cu caracter personal. Îi implic pe elevi în procedurile legate de obținerea acordurilor necesare, în fac să se simtă parte a demersurilor, nu „victimă” a unor măsuri restrictive.
- Adopt o atitudine deschisă în ceea ce privește utilizarea tehnologiilor. Pot iniția eu înregistrarea orelor și să pun la dispoziția celor doritori înregistrarea. Am grijă să cer aprobarea tuturor participanților pentru aceste înregistrări (un acord inițial, pe durata semestrului/anului școlar, cu prevederi clare privind stocarea înregistrărilor și distrugerea lor la finalul anului).

13. Discriminare

Toate ființele umane sunt egale în fața legii și au dreptul la protecție și beneficiu egale în fața legii. Dreptul la egalitate este dreptul tuturor ființelor umane de a fi egale în demnitate, de a fi tratate cu respect și considerație și de a participa în condiții de egalitate cu ceilalți la orice aspect al vieții economice, sociale, politice, culturale sau civile. În România, incitarea la discriminare este delict penal.

În societățile democratice, tratamentul **egal** nu este echivalent tratamentului identic. Pentru a realiza egalitatea deplină și efectivă este necesar ca oamenii să fie tratați în mod diferit în funcție de circumstanțele lor diferite, astfel încât ei să poată participa ca egali în societate.

Discriminarea presupune aplicarea unui **tratament diferit** față de două sau mai multe persoane aflate în **situații identice** sau dimpotrivă, **tratarea identică** a unor persoane aflate în **situații diferite**, atât timp cât un asemenea tratament nu are nicio **justificare obiectivă**.

Pentru a considera că tratamentul este discriminatoriu, acesta trebuie să fie condiționat de unul dintre **criteriile protejate** de lege, mai exact: rasă, culoare, naționalitate, origine etnică, limbă, religie sau convingeri, sex, vârstă, dizabilitate, opinie, apartenență politică.

Pentru a constitui un act de discriminare, o acțiune implică prezența simultană a trei elemente constitutive:

- **Tratament diferit** - o deosebire, excludere, restricție sau preferință pentru o persoană față de persoane aflate în situații similare;
- **Criteriu protejat** - o trăsătură, o caracteristică sau o particularitate care diferențiază majoritatea de minoritate;
- **Drept încălcat** - altul decât cel la egalitate;

Prin **criteriul protejat** se înțelege acea caracteristică a unei persoane/grup de persoane în baza căruia poate care poate fi identificată și care poate fi:

- **Înnăscută:** etnie, culoarea pielii, rasă, naționalitate, dizabilitate etc.
- **Aleasă:** religie, afiliere politică, opinie etc.
- **Dobândită:** dizabilitate, statut social etc.
- **Presupusă:** criteriu care nu caracterizează persoana, dar care îi este atribuită de către cei din jur.

Discriminarea se manifestă în mai multe forme:

- **Discriminare directă** – tratament diferențiat în baza unei caracteristici proprii persoanei;
- **Discriminare indirectă** – tratament diferențiat în baza unor caracteristici care nu aparțin acelei persoane, dar care sunt importante în viața ei (ex.: mame cu copii cu dizabilități)
- **Discriminare prin asociere** – tratament diferențiat prin asocierea unei caracteristici pe care persoana nu o prezintă (ex: “X arată ca un gay”). O astfel de comparație este intenționat jignitoare atât pentru persoana căreia i se adresează, cât și pentru persoanele cu care este comparată.
- **Discriminare multiplă** – tratament diferențiat în baza mai multor caracteristici (ex.: femeie romă cu dizabilități)
- **Segregare rasială** – separarea/marginalizarea unui grup în baza etniei (ex.: repartizarea tuturor copiilor romi într-o singură clasă, distinctă de clasele cu copii majoritari)
- **Hărțuire** – urmărirea sau supravegherea unei persoane acasă, la școală/loc de muncă sau în locurile pe care obișnuiește să le frecventeze, apelarea telefonică repetată sau transmiterea de mesaje prin alte mijloace de comunicare; aceste acțiuni stârnesc frica victimelor. Hărțuirea constituie delict penal.
- **Incitarea la discriminare** – îndemnarea, prin orice mijloace, la ură sau discriminare împotriva unei categorii de persoane. Incitarea la discriminare constituie delict penal.
- **Victimizare** – acțiunea de a blama victima unei infracțiuni pentru faptele agresorului, de a o face, parțial sau integral, răspunzătoare pentru trauma pe care a suferit-o.

Discriminarea poate fi intenționată sau neintenționată – ea nu cere prezența relelor intenții. Chiar și în absența acestora, actul de discriminare se petrece și are efecte asupra persoanei sau persoanelor care îi cad victimă.

Școala și educatorii au un rol important, dar delicat, în asigurarea unui mediu liber de orice discriminare, care să ofere tratament egal și egalitate de șanse tuturor elevilor. Culegerea datelor despre situația elevilor este un proces care necesită tact, respect pentru fiecare elev și familia lui și abilități de colectare și procesare a datelor personale.

Atenție! Detaliile despre situația familială, starea de sănătate, etnie, dizabilitate trebuie oferite voluntar de elev sau părinții acestuia. Nu am dreptul să îi întreb pe elevi ce etnie, religie, orientare sexuală sau situație economică au, nici dacă suferă de vreo dizabilitate sau boală cronică.

Ce pot face pentru elevii mei:

- Îmi identific propriile stereotipuri și prejudecăți și analizez modul în care ar putea să îmi influențeze deciziile didactice.
- Mă informez cu tact și discreție despre situația socială și de sănătate a elevilor mei, pentru a-i putea identifica pe cei care sunt la risc de discriminare.
- Le vorbesc elevilor mei despre mecanismele discriminării, insistând asupra responsabilității, inclusiv penală, pe care o comportă.
- Le vorbesc elevilor despre importanța „tratamentului egal”, făcându-i conștienți de faptul că orice persoană se poate găsi, la un moment dat, într-o minoritate în societate.
- Le vorbesc elevilor despre importanța „tratamentului egal”, făcându-i conștienți de faptul că orice persoană se poate găsi, la un moment dat, într-o minoritate în societate.
- Îmi tratez elevii corect și echitabil, explicându-le, când e cazul de ce aplic tratamente diferite unor copii aflați în situații diferite.
- Monitorizez relațiile și raportul de putere dintre elevii mei, pentru a identifica din timp eventualele cazuri de discriminare sau hărțuire.
- Îi încurajez pe elevi să îmi semnaleze, în condiții de discreție, cazurile de discriminare pe care cred că le identifică și le analizez împreună cu ei. Nu orice conflict între elevi este un act de discriminare sau de hărțuire.
- Mă asigur că școala mea respectă ideea de non-discriminare în acțiunile și programele sale, în special în cele de colectare a datelor personale.

14. Discursul urii

Libertatea de exprimare este, așa cum am văzut, un drept fundamental al omului, consacrat de tratate internaționale și garantat de legislația românească. Acoperă libertatea de informare și libertatea de opinie. Este un „drept relativ”, adică poate fi supus unor limitări legitime. Una dintre cele mai stricte restricții este cea aplicată discursului incitator la ură, în formele sale multiple: rasism, xenofobie, antisemitism, sexism etc.

Este cunoscut în forma sa din engleză – hate speech – dar și ca „discurs al urii” sau discurs incitator la ură. În această formă, prin „discurs” se înțelege orice formă de exprimare, indiferent de modalitatea folosită (oral, scris, desen, imagine, gesticulație).

Comisia Europeană împotriva Rasismului și Intoleranței îl definește ca fiind:

- Susținerea, promovarea sau incitarea, în orice formă, a denigrării, urii sau defăimării unei persoane sau grup de persoane.
- Insultele, hărțuirea, stereotipizare negativă, stigmatizare sau amenințare a persoanei sau unui grup de persoane.
- Justificarea oricăror exprimări derogatorii care au la bază rasa, culoarea, descendența, naționalitatea, originea etnică, vârsta, dizabilitatea, limba, religia sau convingerile, sexul, genul, identitatea de gen, orientarea sexuală sau alte particularități sau statut.

În această gamă se înscriu și intoleranța exprimată printr-un naționalism și etnocentrism agresiv, prin discriminare și ostilitate împotriva minorităților, a imigranților și a persoanelor care provin din imigrație (Consiliul de Miniștri al Consiliului European).

Discursul urii nu este doar jignitor pentru țintele sale, el prezintă un real pericol social. El este limbajul capabil să ducă în cele din urmă la acte de violență, ca modalitate de apărare a securității sau integrității unui grup.

Se poate manifesta alături de:

- **Discursul pericolului** - insuflarea ideii de pericol pe care un grup de oameni îl prezintă pentru alt grup sau pentru restul societății.
- **Discursul fricii** – insuflarea unui sentiment de teamă în mintea receptorului. (cf. Antoine Buyse, Utrecht University)

Deși mai „moderate” în expresie, aceste forme alternative au același efect ca și discursul urii:

- Crearea unui mediu intimidant, ostil, degradant, umilitor sau ofensator.
- Constituirea unor bariere în calea autonomiei și realizării depline a drepturilor omului de către o persoană sau un grup de persoane.
- Constituirea unor bariere în calea autonomiei și realizării depline a drepturilor omului de către o persoană sau un grup de persoane.

Nu orice enunț agresiv sau cu termeni jignitori este „discurs al urii”. Pentru a determina dacă acesta are sau nu caracter de „discurs al urii” se iau în considerație următoarele elemente:

- 1. Contextul** în care au fost făcute respectivele declarații sau acte: oficial/neoficial, public/privat, pașnic, neutru/inflamat, tulbure etc. Cu cât contextul este mai tensionat, cu atât fapta e mai gravă.
- 3. Scopul:** se verifică dacă intenția de a incita este vădită. Atenție: absența intenției vădite nu face fapta neimputabilă, ci atenuează gradul de gravitate.
- 4. Conținutul și forma:** se analizează mesajul, termenii folosiți, tonul vorbirii, virulența actelor.
- 5. Acoperirea discursului:** cu cât aria de diseminare este mai mare și numărul receptorilor – reali sau potențiali - este mai mare, cu atât crește gravitatea faptei.
- 6. Probabilitatea și iminența:** dacă există posibilitatea imediată ca discursul urii să fie urmat de acțiuni împotriva persoanei sau grupului vizat, gravitatea faptei crește.

Mediul online s-a dovedit unul propice pentru răspândirea discursului urii. El oferă protecția anonimatului (utilizatorii pot folosi identități false sau anonimizate sub porecle – „nicknames”), poate multiplica efectul atacurilor, prin distribuirea virală a postărilor respective și poate atrage „simpatie” din celor care împărtășesc aceleași idei, chiar dacă locuiesc în altă parte a lumii și nu cunosc personal autorul. De aceea, faptele comise prin intermediul unor sisteme informaționale sunt sancționate cu pedepse mai mari.

Ce pot face pentru elevii mei:

- Creez la orele mele un climat de înțelegere, echilibru și echitate, în care toți elevii să se simtă egal valorizați.
- Le prezint elevilor mei caracteristicile discursului urii și le subliniez riscurile pe care și le asumă promovându-l – inclusiv pedepse de natură penală.
- Discut cu ei exemple de discurs al urii, atunci când apar în comunitate sau în mass media, insistând asupra posibilelor consecințe negative și escaladării violențelor.
- Discut cu ei circumstanțele agravante pe care le prezintă promovarea acestui tip de discurs în mediul online.
- Îi îndemn să se consulte cu un adult responsabil atunci când cred că sunt victimele sau martorii unui astfel de discurs.
- Stabilesc cu ei un set de reguli pentru a evita utilizarea discursului urii în comunitatea școlară (clasă, școală).
- Semnalez părinților, conducerii școlii, unor ONG-uri specializate sau autorităților competente atunci când sesizez cazuri de discursuri ale urii.

15. Bullying/Cyberbullying

Bullying-ul - comportamentul agresiv repetat, motivat de dorința de a umili, marginaliza sau exclude o persoană sau un grup - este un fenomen tot mai des identificat în mediul școlar. În 2019, Legea Educației a fost amendată¹² pentru a interzice în mod expres bullyingul, definit ca violență psihologică, în toate unitățile de învățământ și în toate spațiile destinate educației și formării profesionale.

Legea românească¹³ definește violența psihologică/bullyingul drept acțiunea sau seria de acțiuni fizice, verbale, relaționale și/sau cibernetice, într-un context social dificil de evitat, săvârșite cu intenție, care implică un dezechilibru de putere, au drept consecință atingerea demnității ori crearea unei atmosfere de intimidare, ostile, degradante, umilitoare sau ofensatoare. Astfel de acțiuni sunt îndreptate împotriva unei persoane sau a unui grup de persoane și vizează aspecte de discriminare și excludere socială, care pot fi legate de apartenența la o anumită rasă, naționalitate, etnie, religie, categorie socială sau la o categorie defavorizată ori de convingerile, sexul sau orientarea sexuală, caracteristicile personale, acțiune sau serie de acțiuni, comportamente ce se desfășoară în unitățile de învățământ și în toate spațiile destinate educației și formării profesionale. Această lege se referă strict la relațiile dintre elevi și nu vizează relațiile violente dintre adulți și copii și relațiile violente între adulți.

Alte noțiuni asociate cu bullyingul sunt:

- **Violența fizică:** contacte fizice dureroase exercitate de un copil asupra altuia, intimidare fizică, distrugerea bunurilor personale ale victimei.
- **Cyberbullyingul:** acte de violență psihologică realizate în mediul online, indiferent de dispozitivul utilizat. Poate include hărțuirea online, trimiterea sau postarea de materiale cu conținut ilegal sau ofensator, dar și excluderea deliberată/marginalizarea unui copil în mediul online sau spargerea unui cont privat de comunicare online (e-mail, rețele sociale).
- **Abuzul emoțional:** **expunerea repetată a unui copil la situații al căror impact emoțional depășește capacitatea sa de integrare psihologică** (umilire verbală și/sau nonverbală, intimidare, amenințare, terorizare, restrângerea libertății de acțiune, denigrarea, acuzațiile nedrepte, discriminarea, ridiculizarea și alte atitudini ostile sau de respingere față de copil).
- **Mobbing:** violență verbală și emoțională exercitată de un grup împotriva unei persoane.

¹² LEGE nr. 221 din 18 noiembrie 2019 pentru modificarea și completarea Legii educației naționale nr. 1/2011, disponibilă la, <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliuDocumentAfis/219895>

¹³ NORME METODOLOGICE de aplicare a prevederilor art. 7 alin. (1[^]1), art. 56[^]1 și ale pct. 6[^]1 din anexa la Legea educației naționale nr. 1/2011, privind violența psihologică – bullying, disponibile la https://www.edu.ro/sites/default/files/_fi%C8%99iere/Legislatie/2020/OMEC_4343_2020_norme%20antibullying.pdf

Pentru a deosebi bullyingul de comportamentele obișnuite în rândul copiilor, care presupun uneori și situații conflictuale, trebuie analizate trei aspecte:

- **Intenția:** bullyingul este întotdeauna intenționat și are ca scop să facă rău, să rănească.
- **Repetiția:** comportamentul agresiv este repetat împotriva aceleiași victime.
- **Dezechilibrul de forțe:** în toate cazurile, victima este vulnerabilă, în imposibilitatea de a se apăra. „Superioritatea” agresorului poate proveni din diferența de vârstă, statura impunătoare, genul, statutul economic sau social.

Bullyingul presupune existența a trei tipuri de personaje:

- **Agresorul:** cel care, în mod deliberat și repetat, agresează fizic, verbal, social sau cibernetic persoanele mai slabe din anturajul său.
- **Victima:** cel care, în mod repetat și intenționat, este supus unor acte de agresiune fizică sau verbală, de intimidare sau înjosire. Poate fi o persoană sau un grup, cel mai adesea având în comun trăsături care le diferențiază de majoritate.
- **Martorul:** persoana care asistă la actele de bullying. Adeseori, martorii nu intervin, deși consideră că actele respective sunt inacceptabile, dar se tem de repercusiuni din partea agresorului. Uneori facilitează și încurajează actele de bullying, pe care le consideră „amuzante” sau „meritate”.

Cyberbullyingul este o formă aparte a acestui tip de comportament, cu atât mai periculos cu cât el se poate derula în secret. Dacă formele fizice sunt relativ ușor de remarcat în comunitatea școală, cele cibernetic se desfășoară în intimitate și relativ anonim.

Cel mai adesea, victima este prea speriată sau rușinată pentru a dezvălui agresiunea, ceea ce accentuează izolarea și marginalizarea, ajutându-l astfel pe agresor.

Ce pot face pentru elevii mei:

- Mă familiarizez cu prevederile legale și metodologice referitoare la prevenirea și combaterea bullyingului și mă asigur că îmi cunosc atribuțiile, obligațiile și posibilitățile de intervenție.
- Mă asigur că în școala mea există, conform legii, strategii și planuri de asigurare și de menținere a unui climat social adecvat educației de calitate și îmi însușesc obligațiile ce decurg din acestea.
- Particip la oportunități de formare care să îmi permită să identific corect situațiile de bullying și să adopt intervențiile cele mai eficiente.
- Discut cu elevii mei despre bullying și formele sale de manifestare și insist asupra faptului că este inacceptabil în orice circumstanță.
- Discut cu elevii mei despre cyberbullying și îi îndemn să nu tolereze, să nu participe, să nu încurajeze și să nu ascundă astfel de acte. Îi informez asupra căilor de a raporta cazurile de cyberbullying cărora le cad victime sau la care asistă ca martori.
- Mă străduiesc să îmi cunosc bine elevii, astfel să pot identifica din timp potențialele ținte; lucrez cu acestea pentru consolidarea stimei de sine și a încrederii.
- Asigur un climat de echitate și egalitate în clasă, care să nu permită sau să încurajeze discriminări.
- Asigur un climat de încredere care să le permită elevilor să îmi semnaleze dacă au fost victimele sau martorii unor acte de bullying.
- Observ cu atenție mediul școlar pentru a identifica indiciile care pot semnală acte de bullying.
- Vorbesc cu părinții elevilor mei și îi informez despre posibilele forme de manifestare ale bullyingului și îi încurajez să îmi împărtășească suspiciunile lor cu privire la astfel de fapte atunci când le întâlnesc. Ne sfătuim privind măsurile care se impun atunci când copiii lor sunt implicați într-un astfel de caz, indiferent de rolul lor (agresor, victimă, martor).

16. Grooming și prădători sexuali

Mediul digital oferă modalități noi și greu de controlat pentru abuzurile împotriva copiilor, facilitând contactul ne-mediat cu prădătorii sexuali. Aceștia pot utiliza platformele sociale, secțiunile de dialog din jocurile online sau serviciile online de mesagerie pentru a racola copiii, a le solicita participarea la activități de natură sexuală cum ar fi streaming video live, producerea și distribuirea de materiale cu abuz sexual asupra copiilor și prin șantaj sexual.

Astfel de acte sunt facilitate de anonimatul oferit de mediul online, de posibilitatea de a proiecta o imagine de sine convenabil modificată, de controlul parental redus sau absent.

Uneori, cei care recurg la astfel de acte se află în anturajul imediat al copilului – prieteni, rude, prieteni ai părinților, vecini. Prădătorii sexuali pot fi la rândul lor minori, mai ales în rândul adolescenților.

Copiii acuzați de infracțiuni trebuie să beneficieze de regulile speciale ale justiției rezervate minorilor. În acest context, ei ar trebui tratați și ca victime ale unor circumstanțe sau acte generate de adulți, care aveau responsabilitatea de a-i educa și proteja.

Grooming este procesul prin care un agresor sexual pedofil atrage copilul, câștigându-i încrederea pentru a-l supune apoi abuzurilor sexual în secret. Răufăcătorul aplică uneori același tratament și părinților sau celor care îngrijesc copilul, convingându-i de sinceritatea sentimentelor sale față de copil. Procesul poate dura luni, chiar ani pentru a-l convinge pe copil să accepte contactul fizic. Există câteva etape tipice pe care le presupune procesul de „grooming”:¹⁴

- **Identificarea victimei:** prădătorii sexuali caută copii vulnerabili, cu nevoi afective, izolați sau cu încredere de sine redusă, care nu se bucură de atenția părinților.
- **Câștigarea încrederii:** prădătorii sexuali își observă victimele potențiale și identifică nevoile afective ale acestora, imaginând căi prin care le pot satisface. Adesea îl îndeamnă pe copil să păstreze „secretul lor”, permițându-le să facă lucruri care altfel
- **Satisfacerea nevoii:** prădătorul utilizează daruri, manifestări de afecțiune și atenție pentru a câștiga un rol cât mai important în viața copilului.
- **Izolarea copilului:** prădătorul se oferă să aibă grijă de copil sau creează alte ocazii pentru a rămâne singur cu acesta. Uneori, părinții pot încuraja, în necunoștință de cauză, acest comportament, bucurându-se de o astfel de relație privilegiată.
- **Sexualizarea interacțiunii:** poate începe cu atingeri non-sexuale, cum ar fi cele accidentale sau în joacă, pentru a „obișnui” copilul cu atingerile fizice. Urmează apoi sexualizarea treptată a interacțiunii, exploatănd curiozitatea copilului.
- **Sexualizarea interacțiunii:** poate începe cu atingeri non-sexuale, cum ar fi cele accidentale sau în joacă, pentru a „obișnui” copilul cu atingerile fizice. Urmează apoi sexualizarea treptată a interacțiunii, exploatănd curiozitatea copilului.

¹⁴ Conform International Center for Missing and Exploited Children, disponibil la <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/219895>

Așa cum subliniază și documentele ONU în domeniu, avertizarea și protejarea copiilor față de astfel de acte nu trebuie să ducă la limitări excesive ale libertății lor de exprimare, care include dreptul de a căuta și disemina informații și dreptul de a-și exprima opiniile și a stabili contacte și asocieri.

Ce pot face pentru elevii mei:

- Le prezint, de o manieră echilibrată, riscurile pe care le reprezintă activitățile de „grooming”, insistând asupra responsabilității pe care ei înșiși o au pentru propria securitate online și offline.
- Discut cu ei despre importanța păstrării unei prezențe cât mai „discrete” pe internet, cu un minimum de date personale oferite persoanelor necunoscute, chiar dacă sunt sau par de aceeași vârstă și bine intenționate.
- Stabilim de comun acord un set minimal de reguli de conduită online.
- Discut cu ei despre rolul sistemelor electronice de monitorizare parentală, mai ales la elevii mici.
- Discut cu părinții lor despre fenomenul de „grooming” și îi avertizez că și ei pot cădea pradă acțiunilor de acest gen.
- Îmi observ elevii și mă străduiesc să remarc schimbările de comportament sau dispoziție care pot indica faptul că un copil se află într-o situație complicată, căreia nu îi poate face față de unul singur. pentru consolidarea stimei de sine și a încrederii.
- Asigur un climat de echitate și egalitate în clasă, care să nu permită sau să încurajeze discriminări.
- Asigur un climat de încredere care să le permită elevilor să îmi semnaleze dacă au fost victimele sau martorii unor acte de bullying.
- Creez un climat de încredere, care să îi stimuleze pe elevi să îmi semnaleze situațiile dificile prin care trec, căutându-le împreună soluții.
- Anunț cu discreție părinții sau autoritățile competente dacă am indicii că se produce o astfel de situație.
- Nu blamez niciodată copilul pentru a fi ajuns într-o astfel de situație.

17. Prezumția de nevinovăție. Învinovățirea victimei

Prezumția de nevinovăție este un drept constituțional care permite oricărei persoane să fie considerată nevinovată până la pronunțarea unei hotărâri judecătorești definitive de condamnare (Constituția României, Art. 23/11). Ideea apare și în Declarația Universală a Drepturilor Omului și în Carta Europeană a Drepturilor Omului. Experții juridici insistă asupra faptului că prezumția de nevinovăție nu se limitează doar la faptele și procesele penale, ci acoperă toate aspectele vieții cotidiene, iar obligația de a o respecta revine tuturor persoanelor, nu doar statului sau autorităților judecătorești.

Mediul online este definit de răspândirea foarte rapidă a informațiilor, dincolo de publicul țintit inițial de autorul mesajului. Funcția „share” a rețelelor sociale permite lucrul acesta cu un simplu click. Chiar și acolo unde autorul blochează această funcție, mesajul poate fi preluat și diseminat cu copy/paste – deci răspândirea sa este incontrollabilă. Așa că o informație eronată, o injurie, o interpretare răutăcioasă a unei situații ori o „sentință” spusă la cald de cineva care nu cunoaște amănunțele cazului respectiv pot deveni rapid „adevăr” în lumea digitală. Este absolut necesar să ne cumpănim cuvintele înainte de a le lansa în mediul online, conștienți de răul pe care îl putem face, chiar și neintenționat.

Respectarea prezumției de nevinovăție trebuie să ne fie cu atât mai mult ghid în relația profesor-elev sau adult-copil. Ne vom feri să atribuim vinovății și vom lăsa acest lucru pe seama autorităților competente – fie că e vorba de instituții din sistemul judiciar sau de o comisie de anchetă internă. Vom pune pe primul plan interesul superior al copilului și nevoia sa de educare, în care pedeapsa și ostracizarea s-ar putea să nu fie cele mai bune opțiuni.

Prezumția de nevinovăție se aplică, fără excepție, și copiilor care sunt acuzați de fapte reprobabile sau penale. Nu vom vorbi - și îi vom opri și pe ceilalți s-o facă - în termeni de „vinovăție” înainte de stabilirea acesteia de către instanță. Chiar și după aceasta, putem vorbi despre faptele copilului (furt, viol, crimă) fără a atribui etichete referitoare la persoană (Ex: hoț, răufăcător, criminal, violator). Chiar și după o eventuală condamnare, copiii rămân copii și se bucură de tratament special (conform Codului Penal), avându-se în vedere recuperarea lor pentru societate.

Un fenomen înrudit și foarte adesea întâlnit este cel al **blamării victimei**. În esență, suntem tentați să credem că victima poartă, parțial sau integral, vina pentru trauma pe care a suferit-o. Această tentativă se manifestă cu predilecție în cazul fetelor și femeilor care cad victimă agresiunilor (viol, violență în familie etc.) Există studii și relatări jurnalistice care demonstrează dimensiunile vaste ale acestui fenomen.

De exemplu, un sondaj Eurobarometru¹⁵ din 2016 arată că 55% dintre români consideră că în anumite situații violul (actul sexual neconsimțit de ambii parteneri) este justificat. O investigație din 2021 a jurnaliștilor publicației dela0.ro a arătat că, din cele 18.000 de sesizări analizate privind infracțiuni sexuale cu victime minore, doar 20% s-au soldat cu trimiterea în judecată a agresorilor. În restul dosarelor, procurorii au considerat că victima fie a consimțit, fie chiar a provocat sau inițiat actul sexual (chiar dacă era vorba de fete sub 10 ani). Nu o dată am auzit explicații de genul „Dar și ea a căutat-o, de ce purta fusta aia scurtă?” sau „E vina ei că el i-a tras o palmă! Ce treabă a avut să-i răspundă obraznic?”

¹⁵ <https://newsweek.ro/social/romania-tara-in-care-55-la-suta-dintre-oameni-cred-ca-violul-e-justificat-in-anumite-situatii>

Blamarea victimei nu are o încadrare juridică specifică, dar efectele sale – sociale sau la nivel personal - pot fi foarte grave. Întâi de toate, victima este supusă unei duble traume, având de suportat, în plus față de agresiunea propriu-zisă, și trauma blamului public. Pentru a-l evita, victimele optează mai degrabă să nu raporteze atacurile la care au fost supuse astfel încât faptele respective rămân ascunse și, în timp, se „normalizează” – adică societatea începe să le accepte ca firești. Se poate crea impresia că anumite persoane sau grupuri „au meritat” violențele respective.

Efectele sunt cu atât mai puternice asupra copiilor și adolescenților, cu consecințe pe termen lung asupra dezvoltării lor emoționale. Faptul că blamul are loc în mediul școlar sau în cercul de prieteni, în medii în care copilul ar trebui să se simtă protejat, se adaugă la severitatea efectelor.

Ce pot face pentru elevii mei:

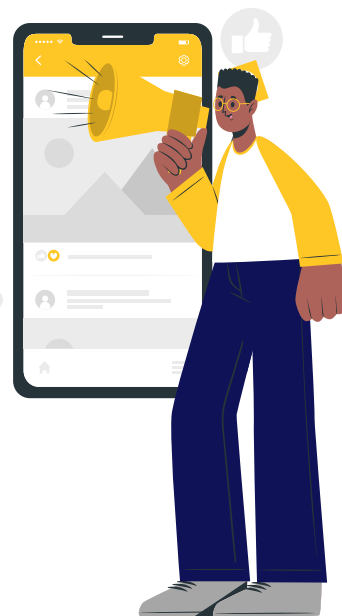
- Evit să le vorbesc copiilor în termeni de „vinovăție” și „pedeapsă”, folosind în loc termeni precum „răspundere” și „consecințele faptelor”. Promovez aceasta abordare și în rândul colegilor mei.
- Le prezint conceptul de „prezumție de nevinovăție” și îi îndemn ca, în situații de conflict, să analizeze faptele și să se ferească de etichetări.
- Îi educ pe copii în spiritul egalității în drepturi, al respectului pentru demnitatea umană și al compasiunii pentru victime, indiferent de trauma la care au fost supuse. Accentuez ideea că violența nu este o soluție în niciun caz.
- Îi educ pe copii în spiritul egalității de gen și le explic de ce agresiunile sexuale și violul nu sunt despre dragoste sau dorință sexuală, ci despre raporturi de putere și umilire a victimei.
- Vorbesc cu elevii despre stereotipuri și lucrez cu ei pentru a nu le perpetua în comunitățile lor (familie, vecinătate, cerc de prieteni, comunități online).
- Cultiv un climat de încredere și discreție care să le permită să îmi semnaleze situațiile dificile prin care trec sau cărora le cad victime.
- Mă raportez la elevii mei, chiar și la cazurile dificile, ca la responsabilitatea mea și a altor adulți, căutând să servesc interesul superior al copilului.

18. Interes public, interes comercial, interes de grup

Mesajele pe care le transmitem sau le recepționăm sunt constructe. Ele au un autor, care, prin diferite tehnici de comunicare, vrea să transmită mesajul său către public.

După cum am văzut, în afara unor restricții bine definite, comunicarea către public a oricăror mesaje este liberă și neîngrădită. Jurnalismul, de exemplu, formulează și vehiculează mesaje care informează oamenii despre treburile comunității. Mass media este chemată să identifice subiectele relevante, cu impact asupra societății, să expună starea de fapt și, în măsura posibilităților, cauzele problemelor și să solicite autorităților competente rezolvarea problemelor. Având vedere impactul major asupra bunului mers al societății, spunem că mass-media acționează în interes public. De aceea, ea se bucură de protecție, inclusiv la nivel constituțional, în ceea ce privește libertatea, independența și pluralismul.

Există și mesaje care își propun să convingă publicul să creadă ceva despre un subiect sau să acționeze într-un anumit mod. Prin folosirea tehnicilor de persuasiune, creatorul unui mesaj vrea să îi convingă pe oameni să cumpere un produs sau serviciu (publicitatea), să le atragă atenția și să îi convingă despre credibilitatea unei persoane sau unei organizații (relațiile publice), ori să adere la o anumită viziune, credință, politică (advocacy, lobby).

Atât publicitatea, cât și propaganda sunt forme legitime de exprimare, atâta timp cât scopul lor este explicit și actorii implicați sunt cunoscuți publicului. În publicitate, scopul - afișat și recunoscut ca atare - este de a determina un act de cumpărare, fie direct, fie prin creșterea notorietății unui anume brand. „Contractul” propus este transparent: comerciantul oferă un produs sau serviciu, clientul este liber să cumpere sau nu. Publicitatea funcționează, deci, în interes comercial (există un câștig financiar al unei părți, cu acordul celeilalte).

În propagandă, scopul este de a crește aderența publicului la o anumită cauză sau opinie. El este uneori obscur sau ascuns cu bună știință, iar efectele sale se pot manifesta la scara întregii societăți. Cum ideile respective sunt promovate de anumite grupări (partide, organizații neguvernamentale, grupuri de inițiativă cetățenească etc.), spunem că propaganda funcționează în interes de grup. Într-o societate democratică, toate grupurile au dreptul să se exprime și să încerce să își extindă numărul de membri sau susținători, atâta timp cât ideile promovate sunt legale.

Atât publicitatea, cât și propaganda folosesc tehnici de persuasiune, adeseori accentuând răspunsul emoțional al receptorului. Persuasiunea nu este în sine bună sau rea. Caracterul pozitiv ori negativ al mesajului este dat de intenția creatorului de informație, care poate fi benefică sau malefică.

Ce pot face pentru elevii mei:

- Discut cu ei despre diferitele forme de exprimare și le atrag atenția asupra caracterului de construct al mesajelor pe care le recepționează.
- Îi ajut să identifice autorul și să descifreze intenția acestuia în actul de comunicare.
- Îi familiarizez cu diferitele tehnici de persuasiune, insistând asupra celor care fac apel accentuat la emoțiile receptorului.
- Îi ajut să își dezvolte gândirea critică, astfel încât să poată distinge interesul public de cel comercial sau de grup
- Discut cu părinții lor despre fenomenul de „grooming” și îi avertizez că și ei pot cădea pradă acțiunilor de acest gen.
- Discut cu ei despre rolul mass-media în democrație, despre importanța acesteia în promovarea interesului public.
- Îi încurajez să își identifice propriile interese „de grup” și să și le susțină cu argumente și tehnici de comunicare eficiente și etice.

19. Publicitatea

Publicitatea este un tip legitim de exprimare, cu rol de informare. Ea aduce la cunoștința publicului informații comerciale, care să îl ajute în luarea unei decizii de cumpărare. Principiul publicității e foarte simplu: încearcă să îți atragă atenția („să-ți fure ochii”) pentru a face ca un anumit produs să fie vândut.

Ideea este să îi convingi pe oameni să cumpere lucruri pe care altfel nu s-ar fi gândit să le cumpere - lucruri despre care nu știau că au nevoie. Dar mai are un scop - acela de a menține „piața” unui produs, asigurându-se că cei care cumpără în prezent produsul respectiv vor continua să o facă și pe viitor.

Cheia întregului joc este comunicarea. Reclamele sunt mesaje construite, folosind tehnici profesionale, într-un anumit scop - să ne influențeze comportamentele de cumpărare sau atitudinea față de un anumit brand.

În industria de publicitate există patru mari „jucători”:

- **Compania:** care are bunuri sau servicii de vânzare și care are bani pe care vrea să îi cheltuiască pentru a le face reclamă (numită adesea „clientul de publicitate” sau „anunțatorul” sau „brandul”);
- **agențiile de publicitate** (numite adesea „publicitarii”) – care produc și plasează reclamele și spoturile pentru alte companii;
- **mass-media** – care controlează publicațiile, canalele de televiziune, panourile publicitare sau site-urile;
- **consumatorul** – care va cumpăra (poate!) produsele cărora li se face reclamă.

Între acești patru „jucători” există o asimetrie de cunoaștere: primii trei cunosc foarte bine mecanismele publicității și sunt fermi în intenția lor de a-și promova interesul comercial. Cel de-al patrulea, consumatorul, este cel mai vulnerabil, deoarece el trebuie să identifice singur caracterul comercial al comunicării, autorii și intențiile acestora. Totodată, consumatorul este și cel mai puțin pregătit să facă lucrul acesta, deoarece ceilalți jucători sunt profesioniști. De aceea vorbim de „drepturile consumatorului” și de necesitatea educării lui de la cele mai fragede vârste.

Mesajul comercial poate fi livrat sub diferite forme care s-au adaptat, de-a lungul anilor, obișnuințelor de consum ale publicului. Formatele „clasice”, cu care ne-am obișnuit, includ anunțul, macheta publicitară, spotul publicitar, afișul sau bannerul. Există însă și forme mai noi, care sunt mai greu de identificat ca atare: reclama mascată, advertorialul, conținutul sponsorizat, plasarea de produse. Acestea mimează formatele jurnalistice și pot fi luate drept produse editoriale și, ca atare, caracterul lor comercial poate fi trecut cu vederea.

Unele dintre aceste forme sunt ilegale (cum ar fi publicitatea subliminală sau reclama mascată), altele sunt supuse unor reglementări specifice (cum ar fi plasarea de produs în audiovizual), altele ridică probleme etice care se rezolvă prin autoreglementare. Așa cum există organisme de autoreglementare pentru ziariști, și publicitatea are organismele sale. În România, acesta este Consiliul Român pentru publicitate/Romanian Advertising Council (RAC). Publicitatea face obiectul unor restricții specifice, parte a restricțiilor legitime aduse libertății de exprimare.

Există măsuri adoptate de stat pentru protejarea sănătății publice care interzic publicitatea la produse din tutun într-o serie de circumstanțe (în programele audiovizuale, pe biletele de călătorie etc.) și restricționează publicitatea la băuturile alcoolice. Este interzisă publicitatea la substanțe stupefiante și la medicamentele care se eliberează cu prescripție medicală. Publicitatea la arme nu se poate face decât în locul de comercializare. Există și o serie de restricții impuse publicității la produsele pentru copii.

Potrivit legii, pentru protejarea consumatorului, reclamele trebuie semnalizate ca atare – fie marcate cu un P (de la Publicitate), fie demarcate cu un chenar de spațiul editorial, fie incluse într-un calup distinct de programele informative sau de divertisment. Lucrul acesta nu se petrece întotdeauna, în special în ceea ce privește formatele noi. Aceste sunt cu preponderență prezente în mediul online, unde reglementările sunt mai laxe decât în audiovizual, de exemplu. Adeseori, copiii se pot înșela luând drept „adevăr” afirmațiile făcute în reclame, fără a recunoaște caracterul de comunicare comercială a acestora, menită să ducă la un act de cumpărare.

Ce pot face pentru elevii mei:

- Le vorbesc despre publicitate și utilitatea ei în societate.
- Îi ajut să identifice formatele de comunicări comerciale, insistând asupra celor noi, care mimează jurnalismul.
- Îi stimulez să identifice mărcile care semnalizează o comunicare comercială în publicațiile online, la televizor, pe rețelele sociale și în motoarele de căutare.
- Îi ajut să își dezvolte gândirea critică, astfel încât să poată distinge interesul public de cel comercial sau de grup
- Le demonstrez cum funcționează reclama personalizată, care oferă fiecărui utilizator produsele pe care algoritmiile le-au identificat ca fiind „de interes” pentru respectiva persoană.
- Discut cu ei despre rolul mass-media în democrație, despre importanța acesteia în promovarea interesului public.
- Îi încurajez să își identifice propriile interese „de grup” și să și le susțină cu argumente și tehnici de comunicare eficiente și etice.
- Îi încurajez să își identifice propriile interese „de grup” și să și le susțină cu argumente și tehnici de comunicare eficiente și etice.

20. Propaganda. Teoriile conspirației

Propaganda este demersul de comunicare cu un tip de discurs persuasiv, prin care se urmărește influențarea comportamentului uman într-o anumită direcție. Discursul persuasiv nu este rău în sine. El este folosit de politicieni, jurnaliști, comunicări comerciale, de oricine care vrea să influențeze opinia altor oameni. Propaganda poate fi folosită în scopuri sociale nobile (promovarea unui stil de viață sănătos, de exemplu), dar poate fi utilizată și în luptele electorale sau în confruntările internaționale.

Propaganda nu folosește instrumentele argumentării logice și dezbaterii, ci manipularea unor simboluri sau a emoțiilor omenești cele mai profunde. Propaganda utilizează cu precădere “scurtăturile” care ocolesc gândirea de tip rațional (argument - contra-argument - decizie). Ea face apel în principal la emoții primare, valorificând ambiguitățile de limbaj și distorsionând raționamentele logicii. De aceea persoanele cele mai susceptibile să răspundă la propagandă sunt cele care nu au exercițiul gândirii critice, cum ar fi cele foarte tinere.

Există câteva mecanisme de bază ale propagandei, cum ar fi etichetarea, adică asocierea numelui unei persoane sau a unei idei cu o valoare sau un simbol cu conotație negativă/pozitivă. Utilizarea unor „generalități sclipitoare” – patria, neamul, credința, străbunii - transferul de credibilitate de la un vector cunoscut și bine apreciat (un politician, un artist, un preot, un medic) către ideea susținută sau prezentarea parțială a faptelor și datelor, eliminându-le pe cele „neconvenabile” sunt alte mecanisme importante în demersul propagandistic.

De exemplu, autoritatea sau prestigiul pe care le-am recunoaște unei persoane sau unei instituții pe care le apreciem, respectăm sau în care avem încredere se transferă către o persoană sau instituție care altfel nu s-ar bucura de același tratament. În astfel de situații, sunt utilizate mult simbolurile. De exemplu, utilizarea semnelor crucii ne face să considerăm că materialul respectiv este asociat bisericii și poate astfel câștiga aprobarea sau acceptarea noastră.

Tot astfel, utilizarea unei expresii asociată cu religia (“așa să-mi ajute Dumnezeu”, de exemplu) este menită să crească încrederea în ideea expusă sau în angajamentul făcut. De asemenea, folosirea tricolorului „stă mărturie” patriotismului respectivei persoane sau idei. Într-o manieră similară, respectul față de știință sau medicină poate fi transferat asupra unor idei sau persoane, prin utilizarea abuzivă a principiilor acestora sau studiilor academice. Astfel de tehnici sunt frecvent utilizate în mediul online, cu mare eficacitate, atrăgând sute de interacțiuni pe rețelele sociale și ajutând la viralizarea mesajului propagandistic.

Teoriile conspirațiilor sunt un exemplu foarte grăitor pentru ilustrarea acestor tehnici, iar pandemia de COVID-19 a oferit, din păcate, un teren foarte fertil pentru răspândirea lor.

Una dintre trăsăturile propagandei este aceea de a face apel la emoțiile receptorului. Una dintre cele mai puternice emoții este frica și de aceea multe dintre mesajele propagandistice (în special în cazul teoriilor conspirației) urmăresc trezirea acestui sentiment. Pentru a avea succes, o astfel de tehnică trebuie să includă patru elemente: o amenințare (pentru aceasta este identificat întotdeauna un „vinovat”: romii, maghiarii, oculta mondială, Uniunea Europeană etc.); **o recomandare** anume asupra modului în care publicul trebuie să reacționeze; **convingerea publicului că acțiunea sugerată este eficientă**, că dacă va acționa așa cum i se spune, pericolul va fi îndepărtat și **convingerea publicului că acțiunea sugerată este fezabilă**, că stă în puterea lui să îndeplinească acțiunea respectivă.

După cum aminteam anterior, propaganda nu este, în sine, rea. De exemplu, acțiunile partidelor care, în perioada alegerilor, încearcă să determine cât mai mulți oameni să le acorde votul, sunt legitime, ba chiar utile exercițiului democratic. Tot astfel, campaniile de prevenție sanitară, de stimulare a vaccinării, de abandonare a fumatului, etc. sunt benefice. Propaganda devine dăunătoare dacă intențiile sale sunt ascunse sau merg împotriva stabilității sociale democratice.

În România, este interzisă propagandă naționalist-șovină, de instigare la ură rasială sau națională, ori acel comportament care are ca scop sau vizează atingerea demnității ori crearea unei atmosfere de intimidare, ostile, degradante, umilitoare sau ofensatoare, îndreptat împotriva unei persoane, unui grup de persoane sau unei comunități și legat de apartenența acestora la o anumită rasă, naționalitate, etnie, religie, categorie socială sau la o categorie defavorizată, ori de convingerile, sexul sau orientarea sexuală a acestora. Legislația românească interzice, de asemenea, organizațiile, simbolurile și faptele cu caracter fascist, legionar, rasist sau xenofob și promovarea cultului persoanelor vinovate de săvârșirea unor infracțiuni de genocid contra umanității și de crime de război. Fapte precum utilizarea în public a simbolurilor fasciste, legionare, rasiste sau xenofobe sau distribuirea sau punerea la dispoziția publicului, în orice mod, prin intermediul unui sistem informatic, de materiale rasiste și xenofobe se pedepsesc cu închisoarea.

Ce pot face pentru elevii mei:

- Analizez cu ei diferite forme de comunicare și îi ajut să identifice propaganda prin decelarea interesului de grup promovat. Îi ajut să evalueze avantajele pe care le prezintă pentru ei personal ideile respective.
- Îi ajut să identifice corect mecanismele de propagandă și să își analizeze emoțiile generate de acestea.
- Îi ajut să identifice elementele propagandei ilegale – naționalist-șovine, rasiste, xenofobe – și să îi evite pe cei care o practică.
- Îi încurajez să ceară ajutor atunci când nu știu să stabilească echilibrul corect între libertatea de exprimare și propaganda ilegală.
- Îi încurajez să semnaleze unor adulți responsabili sau instituțiilor abilitate cazurile de propagandă ilegală.
- Discut cu ei despre rolul mass-media în democrație, despre importanța acesteia în promovarea interesului public.

21. Copilul ca autor. Bloguri, vloguri, rețele sociale

Internetul a adus un puternic instrument de comunicare la îndemâna tuturor celor care dispun fie și de o minimă dotare tehnologică. Un simplu telefon mobil și o conexiune broadband sunt suficiente pentru a permite oricui – indiferent de vârstă, de cunoștințe și de capacitate de gândire critică – să participe la „conversația globală”, accesând și generând conținut. O postare pe un blog, încărcarea unui video pe Youtube, un comentariu pe Facebook, ba chiar și un simplu „like” sunt tot atâtea forme de exprimare. Toate acoperite de principiul libertății de exprimare, care recunoaște dreptul oricărei persoane, indiferent de vârstă, să acceseze și să disemineze informații și opinii fără intervenții din partea statului.

Simplă, la îndemână și aparent fără opreliști sau scăpând controlului parental, comunicarea online a devenit un adevărat magnet pentru copii, de la cele mai mici vârste. Ei sunt mai puțin preocupați de riscurile informaționale pe care le presupune utilizarea lor.

Blogurile și vlogurile sunt adeseori surse de informare pentru copii, care fac greu distincția între informație și opinie. Un blog este un website care constă din intrări de text (postări) în stil jurnal, într-un stil adesea informal. Vlogul este un blog care constă din intrări video (video log). Există nenumărate formate pentru bloguri și vloguri, de la cele strict personale, în care oamenii își descriu propriile experiențe sau comentează evenimente din comunitate, la cele tematice (de turism, de cooking, de bricolaj etc.) și la cele profesionale (cum ar fi platformele de blogging curatoriate de publicații de notorietate, de exemplu „Blogurile Adevărul”). O parte din acestea au autori care își asumă deschis identitatea, altele au autori care preferă anonimatul și se ascund în spatele unor nicknames (porecle). Unele au politici de publicare și comentarii transparente, altele nu. Cu cât autorul e mai deschis și putem găsi mai multe date despre el și afilierea lui, cu atât postările sale sunt mai credibile.

Dar transparența și responsabilitatea editorială nu sunt neapărat criteriile pentru notorietatea autorilor. Există astfel de autori care atrag mii de urmăritori, ei căpătând statut de influencer – fiind creditați cu capacitatea de a influența opinia publică. Această capacitate are legătură cu atractivitatea postărilor și cu popularitatea autorilor, și nu neapărat cu calitatea informațiilor, frumusețea expresiei sau relevanța opiniilor exprimate.

O parte dintre influencers își monetizează blogurile sau vlogurile – adică atrag finanțări prin contracte de publicitate. De cele mai multe ori, aceste contracte nu sunt anunțate în mod transparent și fanii respectivului autor nu își dau seama că ceea ce li se oferă drept conținut este un produs comercial și nu părerea sinceră a persoanei respective despre un anumit produs sau serviciu.

Blogurile și vlogurile pot contribui la întărirea bulelor informaționale, prin raportarea publicului lor la o singură voce, care exprimă pe o platformă propriile puncte de vedere, nefiind condiționat de un set de standarde asumate la nivel de breaslă. Acest lucru poate lăsa loc dezinformării și propagării teoriilor conspirațiilor într-un mediu relativ închis, în care receptorii sunt expuși la același tip de informație în mod repetat, făcându-se apel la emoții puternice.

Și copiii pot fi atrași de ideea de a avea propriul blog sau vlog, simțind că astfel își pot face mai bine cunoscute opiniile. Ei trebuie să știe că, chiar dacă sunt mai puțin reglementate prin legi speciale, blogurile și vlogurile se supun aceluiași reguli ca oricare alt tip de comunicare publică și tuturor legilor aplicabile în România. Mai mult, în calitate de autor, ei poartă răspunderea nu numai pentru ceea ce postează ei înșiși, ci și pentru comentariile făcute de alții pe blogurile lor, chiar dacă aceștia sunt anonimi.

Rețelele sociale de tip Facebook, Instagram sau TikTok au apărut ca soluții de „micro-blogging” – platforme deja realizate, în care comunitățile se formează aproape de la sine și în care cei care furnizează platforma (companiile din spate) au atât o parte din răspundere pentru ceea ce se publică, dar și acces la vaste serii de date de trafic și utilizare, pe care le vând, la rândul lor, celor interesați în marketing comercial sau politic.

Ce pot face pentru elevii mei:

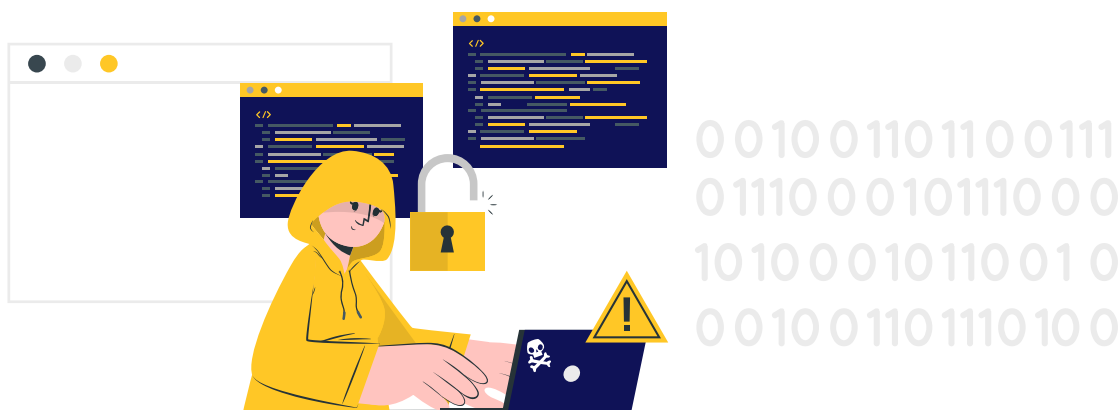
- Discut cu ei despre consumul lor de media provenit din „surse neinstituționalizate” – bloguri, vloguri și rețele sociale. Încerc să le aflu preferințele și să înțeleg motivele pentru care anumite surse sau persoane prezintă interes pentru ei.
- Mă informez, la rândul meu, urmărind principalele canale de interes pentru elevii mei și încercând să aflu cât mai multe despre ele. Încerc că nu le judec după propriile mele preferințe.
- Discut cu elevii mei despre diferența dintre autoritate (derivată din cunoaștere) și notorietate (derivată din popularitate) și îi ajut să facă distincția dintre informații factuale și verificate și opinii.
- Îi încurajez să includă în dieta lor mediatică surse a căror identitate și bonitate pot fi verificate.
- Discut cu elevii mei despre modelele de monetizare a blogurilor/vlogurilor și îi ajut să facă distincția dintre o opinie sinceră și un material de reclamă mascată. Le vorbesc despre practici etice în blogging/vlogging, în special despre transparență.
- Îi încurajez pe cei care vor să pornească propriile canale de tip blog/vlog, prezentându-le și obligațiile care le revin, și consecințele pe care le pot suporta în caz că încalcă legea.
- Îi ajut să elaboreze politici de publicare și comentariu, pe care să le facă publice pe propriile platforme și îi susțin în aplicarea lor.
- Îi încurajez să citească termenii și condițiile platformelor sociale pe care le utilizează și să se conformeze regulilor comunităților online pe care le frecventează.

22. Drepturi de autor

Înțelegerea drepturilor de autor ne ajută să respectăm drepturile protejate, să evităm plagiatul și să utilizăm rezonabil excepțiile pe care legislația le permite pentru procesul educațional.

Deși sună pretențios, noi suntem cu toții „autori”. Simpla postare a unui text sau imagini pe rețelele sociale sau a unui comentariu în subsolul unui articol pe un website ne face „autori”. „Opera” noastră – adică produsul original al gândirii noastre – poate lua forme diverse: un text, o fotografie, o memă, un cântec nou, interpretarea nouă a unui cântec vechi, un graffiti, un „M+J=LOVE” scrijelit pe o bancă.

În virtutea acestui lucru, noi și opera noastră ne bucurăm de protecție asupra „drepturilor de autor”. Nimeni nu ne poate comercializa, modifica, multiplica sau folosi în alt mod opera fără încuviințarea noastră, manifestată expres, de regulă printr-un contract. La rândul nostru, suntem obligați să respectăm drepturile altora. A încălca acest principiu conduce la plagiat - la însușirea fără drept a proprietății intelectuale a altuia. Chiar dacă actul de a publica/posta creează o „operă nouă”, dacă ceea ce publicăm/postăm nu este opera noastră originală și nu semnalăm acest lucru, ne facem vinovați de plagiat.

Forma cea mai răspândită de protecție a drepturilor de autor este oferită de licențierea tip „copyright”, care este reglementată la nivel european și la nivel național. Ca urmare a adoptării de reglementări la nivel european și internațional, majoritatea prevederilor privind dreptul de autor și drepturile conexe sunt foarte similare în majoritatea statelor lumii, dar mai există încă diferențe, chiar între statele membre ale Uniunii Europene.

Protecția drepturilor de autor are o mare importanță economică pentru industriile creative - editurile, producția de filme și producții TV, precum și industria de jocuri întră în categoria mass-media. Dreptul de autor protejează majoritatea creațiilor intelectuale umane, denumite generic opere, atâta vreme cât sunt originale. Pe lângă acestea, drepturile conexe protejează contribuții specifice care sunt importante pentru diseminarea operelor protejate. Există un drept de imprimare, unul de multiplicare, altul de diseminare pe un anumit canal, într-un anumit număr de exemplare, într-un anumit interval de timp.

În general, încălcarea drepturilor de autor presupune utilizarea unei opere protejate fără autorizarea necesară. Multe acte de utilizare a operei (fie că este vorba de realizarea unei copii, de transmiterea copieii respective unei alte persoane, de încărcarea acesteia pe Internet sau de modificarea ei pentru a o arăta unei alte persoane) pot fi de fapt încălcări ale drepturilor de autor. O atare încălcare are consecințe serioase, deoarece poate atrage atât răspunderea penală, cât și răspunderea civilă. Chiar dacă faptul că nu știi că încalci drepturile de autor poate reduce riscul unei condamnări penale, necunoașterea legii nu poate înlătura răspunderea civilă, ceea ce înseamnă că aș putea fi obligat(ă) să plătesc daune importante titularilor de drepturi.

Acolo unde nu există o astfel de autorizare, utilizarea poate fi legală doar în cazuri foarte bine definite, numite excepții. Orice operă poate fi citată, dar există o serie de condiții care trebuie îndeplinite pentru ca citarea să fie legală: opera trebuie să fi fost făcută publică, utilizarea citatului trebuie să fie conformă cu bunele uzanțe, lungimea citatului trebuie să fie justificată de scopul urmărit, scopul trebuie să fie unul dintre cele prevăzute de lege și, cel mai important, autorul și sursa trebuie indicate în toate cazurile, mai puțin dacă o atare indicare este imposibilă.

Descărcarea de pe internet a unor opere – text, imagini, muzică - poate să încalce drepturile de autor asupra operei respective. Pentru a nu încălca drepturile de autor, ar trebui ori să am autorizarea titularului de drepturi pentru a face descărcarea, ori să fie aplicabilă una dintre limitările dreptului de autor – de exemplu, utilizarea în scopuri didactice (care presupune utilizarea doar în clasă, în cursul procesului de predare). Lucrul acesta este cu preponderență important la realizarea de „proiecte didactice”, când elevii sunt încurajați să „caute ceva de pe net”, fără să li se atragă atenția că trebuie să respecte dreptul de autor și drepturile conexe ale autorilor.

În România, chestiunea drepturilor de autor este tratată de Legea nr. 8/1996 privind dreptul de autor și drepturile conexe. Legea a fost actualizată în aprilie 2011, pentru a fi adusă în acord cu directivele europene în domeniu. Domeniul este însă în continuă schimbare, pentru a reflecta evoluțiile tehnologice. În 2021, legislația românească trebuie armonizată cu două noi directive europene privind drepturile de autor pe piața unică digitală.

Un alt tip de răspuns la provocările tehnologice vine chiar din partea autorilor. Natura transfrontalieră a Internetului și multiplicarea creatorilor – ca și a potențialelor încălcări – fac ca aplicarea legislației copyright să devină foarte dificilă. O atare încălcare se constată și se pedepsește doar la plângerea părții vătămate – „titularul drepturilor”. Este aproape imposibil pentru un creator individual să știe toate modurile în care opera sa este folosită peste tot în lume. S-au dezvoltat, de aceea, forme de licențiere mai permissive, prin care autorul își dă de la bun început acordul pentru utilizarea, reproducerea, modificarea sau chiar comercializarea operelor sale. Una dintre aceste forme este licențierea Creative Commons.

Toate licențele Creative Commons au caracteristici comune importante. Fiecare licență ajută autorii să-și păstreze drepturile de autor în timp ce permit altor persoane să copieze, să distribuie și să utilizeze opera lor – cel puțin necomercial. Fiecare licență Creative Commons asigură, de asemenea, celor care licențiază atribuirea ce o merită de pe urma operelor lor. Licențele Creative Commons funcționează peste tot în lume și sunt menținute atât timp cât drepturile de autor se mențin (deoarece ele au fost construite pe baza drepturilor de autor).

Ce pot face pentru elevii mei:

- Mă informez cu privire la prevederile legale referitoare la drepturile de autor și la condițiile în care actul didactic este exceptat de la respectarea protecțiilor legale.
- Stabilesc cu elevii mei reguli clare de citare și de obținere și utilizare a operelor protejate. Sancționez consecvent nerespectarea acestor reguli și tentativele de plagiat.
- Încurajez adoptarea unui politici generale a școlii în materie de respectare a drepturilor de autor în procesul didactic.
- Îi încurajez pe elevii mei să solicite autorizarea de utilizare a unor opere protejate ori de câte ori este posibil. Îi ajut să facă din aceasta o practică curentă.
- Îi încurajez să nu utilizeze surse-pirat pentru muzică, filme, jocuri, software etc.
- Le prezint elevilor mei forme alternative de licențiere. Explorez împreună cu ei resursele deschise care permit utilizarea operelor licențiate astfel.
- Îi încurajez ca, la rândul lor, să utilizeze forme alternative de licențiere, care să permită unor alți utilizatori accesul la operele create de ei (texte, imagini, video, muzică, acte artistice etc).

23. Managementul informației

Informația a dobândit, azi mai mult ca oricând, valoarea unei „monede sociale”. Oamenii sunt evaluați și apreciați și în baza cantității și calității informației pe care o dețin sau vehiculează. Lucrul este valabil și la copii și adolescenți: ești „cool” dacă ești primul cu o informație de interes pentru grup, dar pentru asta trebuie să urmărești aceleași programe media, să știi totul despre aceleași vedete sau să joci aceleași jocuri ca grupul tău, pentru a putea participa la conversațiile prietenilor tăi. Pentru asta, trebuie să știi să navighezi abundența de conținut media, să evaluezi informația și sursele ei.

Accesul la informație nu este doar o componentă a dreptului la informație, ci și un aspect fundamental al educației media.

Accesul la media și la conținutul media se referă la:

a) accesul fizic la media și la conținutul media;

și

b) capacitatea – atât cognitivă, cât și practică – de a folosi aceste media în mod corespunzător.

Un bun management al informației presupune următoarele competențe:

- Să știi cum și unde să cauți informația relevantă.
- Să știi să verifici credibilitatea surselor.
- Să știi să faci distincția dintre fapte (enunțuri care pot fi demonstrate prin mijloace obiective) și opinii (judecăți de valoare, enunțuri subiective).
- Să știi să faci diferența dintre jurnalism (bazat pe servirea interesului public) și publicitate (promovarea unui interes comercial).
- Să recunoști informația contrafăcută și să împiedici diseminarea ei.
- Să îți creezi un „meniu media” echilibrat, care să răspundă intereselor profesionale /școlare, celor civice și celor personale și care să presupună un consum rezonabil de timp.

Ce pot face pentru elevii mei:

- Evaluez obiceiurile lor de consum mediatic și identific eventualele dezechilibre.
- Lucrez cu ei pentru a-i ajuta să își stabilească un „meniu media” diversificat și echilibrat, dar care să fie satisfăcător și pentru interesele lor. Îi încurajez să țină un „jurnal de consum media”, pe care îl discutăm periodic.
- Îi provoc în permanență să precizeze sursele enunțurilor pe care le pronunță, făcându-i atenți la importanța sursei în evaluarea credibilității unei informații.
- Discut cu ei frecvent diferența dintre fapte și opinii, aducându-le exemple din actualitate și invitându-i să exprime un enunț atât faptic, cât și ca opinie.
- Îi încurajez să își exprime opiniile în diferite probleme, dar să precizeze în permanență bazele factuale pe care și le întemeiază.
- Discut cu ei diferența dintre jurnalism și publicitate, analizând exemple din actualitate și identificând împreună cu ei interesul public/comercial.
- Discut în permanență cu ei pe teme de interes ale actualității, identificând împreună eventualele dezinformări sau informații contrafăcute sau eronate.
- Îi ajut să deprindă tehnici minimale de organizare a informației – bookmarks, salvarea documentelor sau linkurilor importante, crearea de foldere în dispozitivele electronice, crearea de arhive personale și protejarea lor.

24. Managementul propriei imagini și a identității online

Datele personale și toată activitatea noastră pe Internet sunt colectate și folosite de algoritmi rețelelor sociale, care construiesc un profil de utilizator personalizat și pot chiar să facă predicții despre comportamentul nostru online. Avem la dispoziție instrumente care să ne permită să ne gestionăm, într-o oarecare măsură, „amprenta” și „profilul”.

Social media/Mediile sociale sunt tehnologii interactive digitale care facilitează crearea și schimbul de informații, idei sau alte forme de exprimare prin intermediul rețelelor sau comunităților virtuale.

Principalele forme includ bloguri/vloguri; platforme de microblogging (cum ar fi Facebook, Twitter, TikTok, Instagram); liste/grupuri de discuții; forumuri; servicii de file sharing.

Aceste platforme au câteva trăsături comune: mobilitate (pot fi utilizate de oriunde); interactivitate (presupun schimburi de opinii și materiale media între utilizatori); promptitudine (sunt disponibile în timp real, fără perioade de așteptare sau „ore fixe”); electivitate/personalizare (utilizatorul alege singur ce urmărește, cu cine interacționează și ce distribuie); viralitate (conținutul postat de un utilizator poate fi distribuit de alții, fără știrea și controlul autorului); perenitate (materialele postate pe internet nu mai pot fi șterse în totalitate, chiar dacă autorul lor șterge postarea inițială); fragilitate (postările pot fi modificate, alterate în procesul diseminării sau pot dispărea de la adresele lor inițiale; nu există în România o colecție de publicații online, așa cum există pentru publicațiile scrise în baza depozitului legal).

În activitatea online, dezvoltăm o amprentă digitală complexă, prin prezență (profil, interese declarate etc.) și activitate (cookies, postări, comentarii, opinii, interacțiuni etc.). Marii actori tehnologici, companii deținătoare de motoare de căutare și rețele sociale, precum Google sau Facebook, cu ajutorul algoritmilor, colectează și stochează datele noastre și construiesc statistici despre comportamentul nostru online. În momentul în care comercianți ori alți actori vor să promoveze un produs, serviciu sau idee, ei vor apela la aceste companii sau vor comanda publicitate, astfel încât mesajele lor să ajungă la noi cu prioritate. Marile companii online ne vor transmite mesaje pe care le consideră de interes pentru noi, în baza acestor date de profil hiper-individualizate.

Datele personale desemnează orice informații referitoare la o persoană fizică identificată sau identificabilă (Uniunea Europeană). Aceste informații se referă la nume, adresă, data nașterii, caracteristici, semnătură, date de cont etc., stocate singure sau asociate între ele.

Informațiile pe care le împărtășim despre noi online rămân stocate undeva pe Internet, chiar dacă le ștergem (ex.: la închiderea unui cont, Facebook de fapt îl arhivează, cu posibilitatea de a-l reactiva). Informațiile, odată postate, pot fi cu ușurință copiate și împărtășite altora, ceea ce înseamnă că pierdem controlul asupra informațiilor despre noi.

În ultimii ani, este observabilă o tendință de creștere a furtului de identitate online, cu scopul de a victimiza (incluzând vătămarea, hărțuirea, umilirea online, șantajul, constrângerea etc.). De aceea, e bine, ca parte a „igienei digitale”, să verificăm din când în când dacă numele sau fotografiile noastre au fost utilizate fără consimțământul nostru.

Avem dreptul de a fi uitați: putem solicita ca anumite adrese URL să fie șterse de pe motoarele de căutare pentru a nu mai apărea în rezultate. Însă, chiar dacă acest lucru se întâmplă, informația rămâne stocată, doar că nu mai apare la căutare și este de asemenea posibil ca informația să fi fost deja copiată și salvată în altă parte. Putem cere, de asemenea, unor companii să șteargă datele referitoare la noi sau datele noastre de contact, așa cum putem cere autorităților publice să șteargă datele noastre atunci când scopul colectării lor a fost atins. Reținem, însă, că anumite date trebuie arhivate și păstrate pe termen nelimitat - cum ar fi situațiile școlare, de exemplu - așa că nu putem solicita ștergerea lor.

Menținerea unei imagini digitale pozitive are nevoie de un pic de efort, pentru a ne asigura că nu oferim mai multe date în spațiul online decât ne dorim, că parolele noastre sunt sigure, că avem un antivirus care să ne protejeze de intruziunea altora în computer etc. Este o muncă consumatoare de timp și de energie, dar care trebuie făcută pentru protecția noastră. Lucrul este cu atât mai important atunci când vine vorba de copii și tineri, care se simt adesea mult mai liberi în a-și exprima personalitatea și opiniile în modul online, pornind de la ideea eronată că anonimatul internetului îi protejează.

Ce pot face pentru elevii mei:

- Discut cu ei despre modul în care informațiile despre noi – cele postate voluntar și cele rezultate automat în urma activității noastre online – constituie amprenta noastră digitală și permit construirea unui „profil digital”.
- Îi ajut să recunoască asemănările și diferențele între personalitatea lor reală și proiecția lor digitală (persona).
- Îi ajut să înțeleagă că această „persona” este cea după care suntem evaluați de către ceilalți membri ai societății. Le exemplific efectele pe termen lung ale proiecției digitale și modul cum pot afecta obținerea unei burse, a unui loc de muncă, a unei burse sau chiar a unei relații de prietenie.
- Îi ajut să înțeleagă setările de confidențialitate ale diferitelor platforme și îi încurajez să le folosească.
- Îi încurajez să nu posteze fotografii care îi pot pune într-o lumină defavorabilă și să nu accepte să fie etichetați automat în fotografiile altora.
- Îi încurajez să impună „limite de fotografiere” (de genul „facem poze doar când se aduce tortul” sau „pe mine vă rog să nu mă fotografiați”) la petrecerile la care merg sau în circumstanțe pe care nu le pot controla (grupuri mari, de exemplu).
- Îi încurajez să utilizeze un limbaj corect gramatical chiar și în comunicările informale.
- Îi încurajez să nu dea detalii despre viața lor personală și să nu transmită imagini intime nici măcar persoanelor apropiate.
- Discut cu părinții și îi încurajez să stabilească împreună cu copiii lor „reguli” privind postarea de imagini pe rețelele sociale (ce anume imagini se pot posta, nu se postează imagini fără acordul celor care apar în ele etc.), cu obligații inclusiv pentru părinți.

25. Internetul, drept fundamental al omului

Pandemia de COVID-19 a forțat trecerea bruscă școlii românești de la rutinele sale împământenite, fundamental bazate pe predarea la clasă și pe interacțiunea față în față dintre profesor și elev, la mediul online, mai „eteric” – la propriu și la figurat. Profesorul a pierdut controlul absolut asupra clasei când elevii au putut alege, printr-o simplă setare, dacă mențin sau nu camerele deschise în timpul orelor. Instrumentele „clasice” – catalogul și „absența” – s-au dovedit nu doar ineficiente, ci de-a dreptul inaplicabile în noul context.

Structura orelor de curs a trebuit să fie schimbată, căci predarea online are alte canoane când vine vorba de atragerea și menținerea atenției elevilor. Pregătirea și livrarea unei ore de curs s-au dovedit a fi mai complicate, mai mari consumatoare de timp decât în regim offline. Lucrul în grupuri a schimbat, la rândul său, dinamica clasei, căci elevii căpătau, pe durata exercițiului, un răgaz de auto-administrare, în afara supravegherii profesorului, fie și pentru câteva minute.

În noile aranjamente tehnologice, copiii s-au aflat în avantaj. Pentru ei, mânuirea dispozitivelor electronice, jonglarea între aplicații, realizarea și editarea electronică a unor produse media – cum se pot defini lecțiile online – au venit mai natural. Din acest punct de vedere, cunoașterea și practicile erau la ei, în timp ce unii profesori se străduiau să deslușească măcar elementele de bază.

În România, pandemia a survenit, pe fondul unei reticențe deschise față de utilizarea tehnologiilor de comunicare digitală la clasă. Noi am pornit din punctul în care telefoanele mobile erau, în mod oficial, interzise în sala de curs, rețele de wi-fi din multe școli erau rezervate doar pentru orele de IT (iar parolele le știau doar profesorii de specialitate), iar de la cel mai înalt for academic al țării, Academia Română¹⁹, mesajele erau mai degrabă conservatoare și anti-tehnologie.

Scăderea incidenței cazurilor de COVID-19 ne dă speranțe de încetinire a pandemiei, de întoarcere la „normalitate”. Doar că normalitatea aceasta, post-pandemică, va fi diferită de cea de dinainte – pentru că altfel ar însemna că nu am învățat lecțiile sale dure. Am aflat cât suntem de fragili și de expuși, dar și cât de repede ne putem replea și ne putem adapta. Am aflat ce resurse de inovare și creativitate avem și cât de folositoare poate fi tehnologia în a crește atractivitatea și eficiența actului de învățare.

În perspectiva acestor lecții, putem privi cu o altă înțelegere Raportul din 2016 al Raportorului Special pentru promovarea și protejarea dreptului la libertatea de exprimare și opinie, care sublinia că „Internetul a devenit un mijloc-cheie prin care indivizii își pot exercita dreptul la libertatea de opinie și exprimare, așa cum e acesta statuat în Articolul 19 al Declarației Universale a Drepturilor Omului și în Pactul Internațional pentru Drepturi Civile și Politice”. Raportul mai arată că toate drepturile garantate offline trebuie respectate și online. În termeni simplificali, Internetul a devenit parte a dreptului la liberă exprimare și – prin statutul acestuia de facilitator al altor drepturi – parte a drepturilor omului. În aceeași direcție avansează și Comentariul General 25(2021) privind drepturile copiilor în mediul digital, care subliniază că: „Mediul digital devine din ce în ce mai important în majoritatea aspectelor vieții copiilor, inclusiv în perioadele de criză, deoarece toate aspectele societății, inclusiv educația, serviciile guvernamentale și comerțul ajung să se bazeze treptat pe tehnologiile digitale. Acesta oferă noi oportunități pentru realizarea drepturilor copiilor, dar prezintă, de asemenea, riscurile încălcării sau abuzării acestora.”

¹⁹ <https://www.edupedu.ro/tehnologia-5g-intra-in-atienea-academiei-romane-forul-cere-pe-ton-alarmist-o-analiza-detaliata-a-de-impactului-5g-asupra-sanatatii-publice/>

Ca atare, tehnologiile digitale trebuie să își găsească locul firesc între instrumentele de dezvoltare durabilă a României, importante pentru educație, dar și pentru formarea competențelor de viață. Acest aspect este relevat de Cadrul General de Competențe adoptat de Consiliul European în 2018, din care competențele mass media și cele digitale fac parte integrantă.

Ce pot face pentru elevii mei:

- Mă pregătesc în permanență pentru a-mi dezvolta competențele profesionale, didactice și tehnologice, pentru a deveni un profesor tot mai bun.

¹⁸ Consiliul ONU pentru Drepturile Omului, disponibil la <https://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/17session/A.HRC.17.27en.pdf>